

T.C.

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

AİLE HEKİMLİĞİ ANABİLİM DALI

**PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI OLAN ERGENLERDE
SOSYAL ANKSİYETE BOZUKLUĞU DÜZEYLERİ VE SİBER
ZORBALIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Bülent ERTÜRK

UZMANLIK TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

SİVAS

2022

T.C.

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

AİLE HEKİMLİĞİ ANABİLİM DALI

**PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI OLAN ERGENLERDE
SOSYAL ANKSİYETE BOZUKLUĞU DÜZEYLERİ VE SİBER
ZORBALIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Bülent ERTÜRK

UZMANLIK TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Sanem NEMMEZİ KARACA

SİVAS

2022

ONAY SAYFASI

Bu tez, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırlanmış ve jürimiz tarafından Aile Hekimliği Anabilim Dalı'nda uzmanlık tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Prof. Dr. Yeltekin DEMİREL

Dr. Öğr. Üyesi Sanem NEMMEZİ KARACA

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan TETİKÇOK

Bu tez, ... tarih ve ..... sayılı Yönetim Kurulu Kararı ile belirlenen ve yukarıda imzaları olan jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Tıp Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Ahmet ALİM

Tıpta Uzmanlık Tez Yazım Yönergesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Senatosu'nun 10/02/2010 tarih ve 2010 / 1-2 sayılı kararı ile kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu tez bu yönetmelik hükümlerine göre yazılmıştır.

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatımda beni yalnız bırakmayan, akademik anlamda bize yol gösteren, emeğini bizden esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle her zaman yanımda olan çok değerli tez hocam Dr. Öğr. Üyesi Sanem NEMMEZİ KARACA'ya,

Asistanlık eğitimim süresince hayatıma katkısını ve desteğini gördüğüm, her zaman bilgisinden yararlandığım çok kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Yeltekin DEMİREL'e,

Tezimin geliştirme aşamalarında benden bilgi ve yardımlarını eksik etmeyen değerli hocam Doç. Dr. Ayla UZUN ÇİÇEK'e

Uzmanlık eğitimim boyunca yanımda olan arkadaşlarıma,

Her anımda benimle olan, emeklerini benden esirgemeyen canım anneme, babama ve kardeşlerime,

Sevgisi, desteği ve dik duruşuyla her zaman yanımda olan çok sevgili eşime,

Çok teşekkür ederim...

Dr. Bülent ERTÜRK

Sivas, 2022

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
ÖZET.....	xi
ABSTRACT.....	xii
1.GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. Problemlİ İnternet Kullanımı (PİK)	3
2.2. Ergenlerde PİK.....	3
2.3. Problemlİ İnternet Kullanımını Açıklayan Modeller	6
2.3.1. Young'ın İnternet Bağımlılığı Modeli	6
2.3.2. Davis'in Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Patolojik İnternet Kullanım Modeli	7
2.3.3. Caplan Modeli.....	9
2.4. Sosyal Anksiyete	9
2.5. Siber Zorbalık.....	11
3. GEREÇ VE YÖNTEM	14
3.1. Alınan İzinler	14
3.2. Örneklem Seçimi ve Çalışmanın Akışı.....	14
3.3 Veri Toplama Formları	16
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	16
3.3.2.Young İnternet Bağımlılığı Kısa Form	16
3.3.3. Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği Yenilenmiş Biçim	17
3.3.4. Siber Zorbalık Ölçeği	17
3.4. İstatiksel Yöntem	18
4. BULGULAR.....	20
4.1. Öğrencilerin Kişisel Bilgilerine Yönelik Bulgular	20
4.2. Öğrencilere İlişkin İnternet Bağımlılığı, Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık Düzeylerine İlişkin Bulgular	24

4.3. Öğrencilerin İnternet Bağımlılıkları ile Kişisel Bilgileri, Ailelerine İlişkin Bilgiler ve İnternet Kullanım Bilgileri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	27
4.4İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkide Sosyal Anksiyetenin Aracı Rolü	30
5. TARTIŞMA	32
6. AVANTAJ VE KISITLILIKLAR	39
7. SONUÇ	40
8. ÖNERİLER	42
9. KAYNAKLAR	43
10. ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
11. EKLER.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Öğrencilerin sosyodemografik verileri	21
Tablo 2. Öğrenci ailelerinin sosyodemografik verileri.....	22
Tablo 3. Öğrencilerin internet kullanım özelliklerine göre veriler.....	24
Tablo 4. Öğrencilerin İnternet Bağımlılığı, Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık Puanlarına İlişkin Bulgular	25
Tablo 5. Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalığın İnternet Bağımlılığı Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesine Ait Veriler	26
Tablo 6. Sosyal Anksiyete, Siber Zorbalık ve İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Veriler	26
Tablo 7. Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Veriler	27
Tablo 8. İnternet Bağımlılığı Değerlendirilmesine Ait Veriler	27
Tablo 9. İnternet Bağımlılığının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesine Ait Veriler	29

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Çalışma evreninden örneklem seçimi.....	15
Şekil 2. İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkide Sosyal Anksiyetenin Aracı Rolü.....	31

KISALTMALAR

PİK: Problemli internet kullanımı

DSM: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

YİBT-KF: Young internet bağımlılığı kısa form

ÖZET
PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI OLAN
ERGENLERDE SOSYAL ANKSİYETE DÜZEYLERİ VE
SİBER ZORBALIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Bülent ERTÜRK, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği AD, Sivas, 2022

Teknolojinin gelişmesiyle beraber internet hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Hayatının ergenlik döneminde yeni bir kimlik geliştiren ergenler, artan teknoloji kullanımıyla beraber sosyal ilişkilerinde zayıflama, internet bağımlılıklarında artış ve bununla beraber siber zorbalık eğilimlerinde de artış görülmektedir. Çalışmamızın amacı problemli internet kullanımı olan ergenlerde sosyal anksiyete düzeylerinin belirlenmesi ve sosyal anksiyete ile siber zorbalığa maruz kalma arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir.

Bu çalışma tabakalı-örnekleme yöntemiyle yapılan kesitsel-tanımlayıcı bir araştırmadır. Araştırmaya il merkezinde öğrenim gören 371 lise öğrencisi dahil edilmiştir. Veri toplama formunda 73 soru yer almaktadır. Demografik verilerin olduğu kişisel bilgi formu, young-internet bağımlılığı testi kısa formu, çocuklar için sosyal anksiyete ölçeği ve siber zorbalık ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPS 23 yüklenerek, Shapiro-Wilks ve Kolmogorov Smirnov testleri ile değerlendirilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p<0.05$ kabul edilmiştir.

İnternet bağımlılığı ile sosyal anksiyete ($r=0.298$, $p<0.001$) arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı; siber zorbalık ($r=0.351$, $p<0.001$) arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal anksiyete ile siber zorbalık ($r=0.256$, $p<0.001$) arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyal anksiyetenin, internet bağımlılığı ve siber zorbalık arasındaki ilişkide anlamlı bir aracı etkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, problemli internet kullanımı, siber zorbalık, sosyal anksiyete

ABSTRACT
EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
SOCIAL ANXIETY LEVELS AND CYBER BULLYING IN
ADOLESCENTS WITH PROBLEMS

Bülent ERTÜRK MD, Cumhuriyet University, School of Medicine, Department of Family Medicine, Sivas, 2022

With the development of technology, the internet has become an indispensable element of our lives. Adolescents who develop a new identity in the adolescence period of their lives, weakening their social relations with the increasing use of technology, an increase in internet addiction and an increase in cyberbullying tendencies are seen. The aim of our study is to determine the social anxiety levels of adolescents with problematic internet use and to evaluate the relationship between social anxiety and exposure to cyberbullying.

This study is a cross-sectional-descriptive study conducted by the stratified-sampling method. 371 high school students studying in the city center were included in the study. There are 73 questions in the data collection form. Personal information form with demographic data, young-internet addiction test short form, social anxiety scale for children and cyberbullying scale were used. Data were evaluated with Shapiro-Wilks and Kolmogorov Smirnov tests by loading SPSS 23. The significance level was accepted as ($p<0.05$).

Low level, positive and significant correlation between internet addiction and social anxiety ($r=0.298$, $p<0.001$); There is a moderate, positive and significant relationship between cyberbullying ($r=0.351$, $p<0.001$). There is a low, positive and significant relationship between social anxiety and cyberbullying ($r=0.256$, $p<0.001$).

Social anxiety has a significant mediating effect on the relationship between internet addiction and cyberbullying.

Keywords: Adolescent, problematic internet use, social anxiety, cyberbullying

1.GİRİŞ VE AMAÇ

Problemli İnternet Kullanımı (PİK); internette zaman geçirme isteğinin önüne geçilememesi, giderek daha fazla sürenin internet başında geçirilmesi, internete bağlı olmadan geçirilen zamanın değerini yitirmesi, internetten ayrı olunduğunda öfke, gerginlik, huzursuzluk gibi belirtilerin var olması ve bu nedenle şahısın iş-okul, sosyal ve aile hayatının kötüye gitmesi olarak tanımlanabilir (1).

PİK, mesleki, sosyal ve akademik negatif sonuçlara neden olan davranışsal ve bilişsel bulgulardan meydana gelmiş, çok yönlü bir sendrom olarak tanımlanmaktadır (2).

PİK’i ilk kez ortaya atan kişi olan Ivan Goldberg, “internet bağımlılığı” olarak tanımladığı bu durumu madde bağımlılıklarına benzetmiş ve Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM) IV’teki madde bağımlılığı tanı kriterleri doğrultusunda internet bağımlılığı için ölçütler geliştirmiştir (3). Aynı yıllarda Young da yine “internet bağımlılığı” adını verdiği bu durumun kumar bağımlılığına benzediğini ifade ederek DSM-IV’ün patolojik kumar oynama tanı kriterlerini esas alarak kendi tanı ölçütlerini tanımlamış ve tanımladığı 8 kriterden 5’inin karşılanması halinde kişinin “internet bağımlısı” olarak tanı alacağını ifade etmiştir (4).

Sosyal anksiyete ise, insanların, başka insanlar tarafından dikkatle gözlemlendiklerini düşündükleri ya da performans sergilemeleri gereken anlarda tecrübe ettikleri yoğun anksiyete olarak tanımlanmaktadır (5).

Bir psikopatoloji olarak sosyal anksiyete bozukluğunun (sosyal fobi de denilmektedir) en yaygın şekilde performans gösterilmesi gereken ortamlarda deneyimlendiği ifade edilse de belirtileri olan insanların çoğunun yazı yazarken, kamunun tuvaletlerini kullanırken, yemek yerken, bir partiye gittiğinde ya da önceden görmediği insanlarla tanıştığında yoğun anksiyete yaşayabildiği görülmektedir (6).

Siber zorbalık veya sanal zorbalık ise birey veya grup tarafından bir kişiye veya kişilere iletişim ve bilgi teknolojileri vasıtası ile korkutma ve düşmanlık amaçlı resim ve mesajların bilerek ve tekrar eden bir biçimde gönderilmesidir (7). Siber zorbalık telefon ve bilgisayar gibi iletişim araçları yoluyla yapılmaktadır. İnternet ortamında zorbalık yapan birey tarafından, zorbalığa uğrayan bireyin kişisel internet sitesine, chat

odalarına, online duyuru panolarına ya da kişisel telefonlarına yıpratıcı, uygun olmayan, tehdit edici, küçük düşürücü, iftira dolu mesajlar, e postalar ya da resimler yollanmaktadır (8).

Teknolojik imkanların artmasıyla beraber bireylerin bilgisayar, internet ve akıllı telefon kullanım düzeylerinin yüksek olmasıyla beraber, siber zorbalık düzeylerinde de dikkat çekici bir yükseliş kaydedilmiştir (9). İlişkilerin siber dünyaya gelmesiyle beraber zorbalık gibi sosyal hayatta meydana gelen bazı problemler yeni hali ile siber dünyada kendine yer bulmuştur (10).

Teknoloji çağının hızlı bir şekilde gelişmesinin sonucunda, internet hayatımızın neredeyse tüm alanlarını sarmış haldedir. İnternet, kişilerin dostlarıyla sosyal ilişkiler kurabileceği, işe gitmeden evden işlerini yapabileceği, eğitim, eğlence ve uzmanlıkla ilgili ihtiyaçlarını giderebileceği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında internet kullanımı, bireylerin akademik ve sosyal hayatlarına etki etmektedir (11).

Bu çalışmada PİK olan ergenlerde sosyal anksiyete düzeylerinin belirlenmesi ve sosyal anksiyete ile siber zorbalığa maruz kalma arasında ilişki olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan literatür taramasında PİK ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi ve PİK ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkiyi ayrı ayrı incelediği görülmüştür (12-16). Bununla birlik PİK’de siber zorbalık ve sosyal anksiyete bozukluğu değişkenlerini birlikte ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın sonuçlarının uygulamaya ve daha sonraki araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Problemlı İnternet Kullanımı (PİK)

İnternetin bütün dünyaya çok hızlı şekilde ulaşması, şüphesiz birçok farklı alanın bu konuyu tartışmasına sebep olmuş ve kişi üstünde oluşturduğu etki ile psikoloji alan yazınına da girmiştir (17).

PİK, mesleki, sosyal ve akademik negatif sonuçlara neden olan davranışsal ve bilişsel bulgulardan meydana gelmiş, çok yönlü bir sendrom olarak tanımlanmaktadır (2). PİK bireyin interneti aşırı kullanması, bu kullanım dürtüsünü kontrol edememesi ve bireyin hayatına önemli oranda olumsuz sonuçlar doğurması olarak tanımlarken (18); Davis, PİK'i uygunsuz düşünce ve patolojik davranışları içine alan psikososyal bir durum olarak belirtmiştir (19). Young ise internet bağımlılığını; internet kullanımından dolayı kendine hâkim olamama, davranışlarını saklama, yalan söyleme, psikolojik yoksunluk gibi bulgularla kişiler üstünde patolojik etkiler bırakan bir davranış biçimi olarak ifade etmektedir (20).

Kişilerin interneti kullanım nedeni PİK'in meydana gelmesinde belirleyici etmenlerden birisidir. Özellikle belirli alanlarda bilgi edinmek amacı dışında interneti kullanıyor olmak, PİK'i arttırmaktadır. Bu nedenle interneti eğlenme amaçlı kullanıyor olmak PİK için önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (21).

2.2. Ergenlerde PİK

Ergenlerin, zamanlarının büyük bir kısmını harcadıkları televizyon, video, akıllı telefon gibi eğlence araçlarına ek olarak yeni dönemde bilgisayar ve internet kullanımındaki artış da farkındalık oluşturmuştur (22). Ergenler ülke dışına hatta il dışına gitmemiş olabilirler fakat internet vasıtası ile tüm dünyanın farkına varmakta, ülke dışı ilişki ve iletişim kurabilmekte, diğer insanlarla siber dünyada ortak paylaşımlarda bulunabilmektedirler (23). Bu durumun doğal bir getirisi olarak ergen bireylerin sinemaya gitme, sportif faaliyetlerde bulunma, aile ve arkadaşlarıyla beraber vakit geçirerek sosyal ilişkilerin güçlendirme vb. gibi faaliyetleri, bilgisayar karşısında vakit geçirmek ile yer değiştirmektedir (24).

İnternetin ergenler üstündeki negatif tesirlerini kavrayabilmek için ilk olarak ergenlik döneminin gelişimsel özelliklerine bakmak önemlidir. Genel olarak ergenlerin gelişimsel gereksinimleri PİK'in en önemli sebeplerinden birisidir (25). Ergenlik dönemi aynı zamanda kimlik yapılanması dönemi olduğu için, bu dönemde gençler "ben kimim?" sorusuna cevap bulmaya çalışırken kimlik arayışı içerisine girerler ve aileden uzak kalma ve kendi akran gruplarıyla beraber olma ergenin esas psikolojik gereksinimlerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle ergenlerin kimlik arayışındaki bu döneminde akran grupları tarafından kabul edilme ve sosyal ilişkilerinde onay alma ergenliğin bu döneminde çok önemlidir (26). Ergenler internet aracılığıyla yaptıkları iletişimlerde rahatlıkla kabul ve kolay bir şekilde onay elde edebilmektedir (27). Bundan dolayı kimlik kazanma sürecinde zorluk yaşayan ergenler, interneti gerçek hayattaki görevlerinden ve gerçek kimliklerinden uzaklaşmasına yardım eden bir alan olarak görmektedirler (28).

Ergenlerin sosyal ortamıyla kurduğu etkileşim ve ilişki alışkanlıklarının kimlik ve kişilik gelişimi sürecine tesir ettiği kadar; internet alanında kurduğu etkileşim ve iletişim alışkanlıklarına da tesiri olmaktadır (23). Ergenlik dönemine ait kimlik gelişim sürecinde, çevre ile sosyal ilişkiler önemli olurken, farklı kimlik arayışlarında da bulunmaktadır (29). Bu noktada internet; vermiş olduğu ortam ve içerik ile ergenlerin bu tür kimlik arayışlarını denedikleri, gelişimsel gereksinimlerini giderdikleri önemli bir araç haline yükselmektedir. Sağlamış olduğu bu imkanlar dahilinde internet bir yandan ergenlerin sağlıklı gelişim sürecine etki eden bir haberleşme aracı olarak düşünülebilir. Fakat, kimlik kazanımı sürecinde internetin sunmuş olduğu sanal dünya gerçek ilişkilerin ve gerçek hayatın yerine geçerek, ergenlerin gerçek hayatı denemelerini kaçırmalarına yol açabilir. Bu da sanal ortama yönelik bir bağımlılık riski doğurur. Bundan dolayı sağlıklı gelişim bakımından ergenlerin çevreleriyle olan ilişkilerinde sanal dünyanın gerçek hayat ortamının yerine geçmemesi gerekir (29).

Ergenlerde PİK'in ortaya çıkmasında, gelişimsel ihtiyaçların yanında internet kullanım davranış alışkanlıkları da önemli role sahiptir (25). Ergenler interneti özellikle merak ettiklerini araştırma, okulda verilen ödevleri yapma, sosyal ilişkiye sahip olma, müzik dinleme, film izleme, oyun oynama, müstehcen sahneleri izleme gibi sebeplerle kullanmaktadır (30). Young, ergen veya genç kişilerde interneti

sağlıksız kullanmaya sebep olan etkenleri; ücretsiz ve sınırsız internet kullanımını, internet ulaşımına ebeveynler tarafından bir kontrol koymama ya da engel olunmaması, internetteki gezintilerin saklanabilmesi, gerçek yaşamdaki endişe, korku ve kişilik eksikliklerin internette saklanıp farklı bir kişiye dönüşebilmesi şeklinde sıralamaktadır (1).

Ergenin internette uzun ve kontrolsüz bir şekilde vakit harcaması ve internetin gün geçtikçe artan bir şekilde kullanımı aile bağlarına olumsuz şekilde etki etmektedir. Cansever PİK'in; aile ile ergenin geçireceği zaman dilimini azalttığını, aile fertleri ile olan iletişim ve ortak paydayı olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Bundan dolayı aile içindeki anlaşmazlıkların yaşanmasına neden olmakta, dolayısıyla aile bağlarını zayıflatmaktadır. Öte yandan bu görüşün zıttı olarak aile ilişkilerinde önceden olan anlaşmazlıkların da ergenlerin PİK'ine sebep olabilmektedir (24). Ögel'e göre ergenlik dönemine ait problemler ve aile ile olan kuşak çatışması gibi sebeplerden dolayı aile ile ortak paydada buluşacak fazla bir paylaşımın olmaması, arkadaş ilişkisi kurmada zorluk ve içe kapanıklık gibi nedenlerle kendilerini yalnızlık duygusuna kaptıran ve sosyal hayat içerisinde bu yalnızlıklarını çözmekte zorluk çeken ergenler, kendilerini kolay bir şekilde PİK geliştirebilirler (23).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre 2020 yılında evinden internete ulaşım oranı %90,7 idi. Bu oran 2021 yılında artış göstererek hanelerin %92,0'ye yükselmiştir. 2020 yılında Türkiye'de internet kullanım oranı TÜİK verilerine göre %79,0 idi. 2021 yılında ise internet kullanım oranı %82,6 olarak artış göstermiştir. Ayrıca Türkiye'deki cinsiyete göre internet kullanım oranı incelendiğinde; bu oranın erkeklerde (%87,7) kadınlardan (%77,5) daha fazla olduğu belirlendi (31).

Konya, Selçuk Üniversitesi'nde eğitimine devam eden 953 öğrenci üzerinde yürütülen bir çalışmada, katılımcıların %51,6 gibi oldukça önemli bir bölümünde PİK saptanmış olup; %28,4'ü riskli internet kullanıcısı, %23,2'si internet bağımlısı olarak saptanmıştır (32). Bursa'da eğitim alan 172 lise öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada öğrencilerin %4,65'inin risk grubunda, %2,33'ünün internet bağımlısı olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada cinsiyete göre bağımlılık düzeyi erkek lise öğrencilerinden kız öğrencilere göre anlamlı olarak yüksek çıktığı ve ebeveyn eğitim

seviyesinin ise lise öğrencilerinin internet bağımlılığı ile ilişkisi anlamlı bulunmamıştır (33).

Dong ve arkadaşlarının Çin’de yaptıkları araştırmalarında, 2.050 çocuk ve ergenin %2,68’inin internet bağımlılığı ölçütlerini karşıladığı gözlenmiş, %33,37’si PİK olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca araştırmada, pandemi öncesine göre çocuk ve ergenlerde internet kullanım oranının arttığı bildirilmiştir (34). Priego-Parra ve arkadaşlarının Meksika’da yaptıkları araştırmalarında, 561 katılımcının %62,7’sinin internet bağımlılığı riski taşıdığı bildirilmiştir. Ayrıca araştırmada, internet bağımlılık oranı yüksek olan kişilerin kaygı, depresyon ve uyku problemi olan kişilerin oranlarının daha fazla olduğu bildirilmiştir (35).

2.3. Problemli İnternet Kullanımını Açıklayan Modeller

2.3.1. Young’ın İnternet Bağımlılığı Modeli

İnternet bağımlılığı kavramı Dr. Ivan Goldberg tarafından ilk olarak 1995 yılında ortaya şaka amaçlı olarak atılmıştır. Goldberg “madde bağımlılığı” kriterlerini kullanarak internet bağımlılığının tanımını yapmıştır (3). Fakat internet bağımlılığı kavramı ile ilgili olan bilimsel tartışmalar Amerikan Psikoloji Derneğinin 1996 yılında gerçekleştirilen toplantıda Kimberly Young tarafından “İnternet Bağımlılığı Hastalığı (Internet Addiction Disorder)” kavramını gündem yapmasıyla başlamıştır (36). Goldberg internet bağımlılığı kriterlerini tanımlamak için madde bağımlılığı kriterlerini referans alırken; Young bunu kabul etmemiş ve internet bağımlılığı için tanı kriterlerine benzer bozukluk olduğunu düşündüğü patolojik kumar oynama kriterlerini uyarlayarak tanımlamıştır (4). Young PİK olanlarda davranışsal bir dürtü kontrol bozukluğunun olmasından ve bu bozukluğun vücuda dışardan herhangi bir kimyasal bir madde alınmamasından dolayı bu tanıma en fazla uyan durumun patolojik kumar oynama tanı kriterleri olduğunu söylemiştir. Bu kriterleri PİK’e uyarlayarak internet bağımlılığı için önemli ve ayrıntılı tanı kriterlerini yayınlamıştır. Young’ın bulmuş olduğu sekiz kriterden beş tanesinin bulunması halinde birey internet bağımlısı olarak sınıflandırılabilir.

Young’ın benimsemiş olduğu tanı kriterleri şunlardır (4);

1. İnternetin sürekli olarak zihnini meşgul etmesi (interneti aşırı olarak düşünme, internette yapılacak olan aktivitelerin hayalini kurma, vb),
2. Doyuma ulaşmak için artan bir şekilde internet kullanma gereksiniminin olması,
3. İnterneti kullanımını kontrol altına alma, azaltma veya bırakmak için başarısız eylemlerin denenmesi,
4. İnternet kullanımının azaltılması ya da erişiminin tamamen olmaması durumunda gerginlik, isteksizlik, kızgınlık ya da huzursuzluk hissedilmesi
5. Belirlenen süreden daha fazla internette zaman geçirme,
6. Fazla internet kullanımından dolayı aile, okul, iş ve arkadaş çevresiyle problemler yaşama, eğitim ya da kariyeriyle ilgili bir fırsatı geri tepme ya da kaçırma,
7. Aile fertlerine, terapisteye veya başka kişilere internette geçirilen zaman ile ilgili gerçekleri söylememe,
8. İnterneti sorunlardan kaçmak ya da negatif duygulardan (örn: depresyon, kaygı, umutsuzluk) uzaklaşmak için kullanma.

Young internet bağımlısı kişilerin de aynı kumar bağımlısı kişilerde görülen kendine güven duymama, duygusal bakımdan hassaslık, kendini ifade edememe ve sosyal ilişkilerden kaçınmak gibi bulgular gösterdiğini belirtmiştir (4).

2.3.2. Davis’in Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Patolojik İnternet Kullanım Modeli

Davis, Young’tan farklı bir şekilde internet kullanımından doğan olumsuz sonuçları tanımlamak için “patolojik internet kullanımı” kavramını kullanmış (19), Young’ın internet bağımlılığı için söylediği tanımları genişleterek, patolojik internet kullanımını iki alt gruba ayırmıştır:

1. Özgöl patolojik internet kullanımı
2. Genel patolojik internet kullanımı

“Özgöl patolojik internet kullanımı” kavramı interneti bağımlı olunan nesneyi elde etmek amacıyla (alışveriş, borsa, kumar veya pornografi) kullanan kişiler için o nesneyi elde etmeye yönelik olurken, “Genel patolojik internet kullanımı” belli bir

amaca yönelik olmayan, zaman geçirmeye yönelik kullanım olarak tanımlanmaktadır. Patolojik internet kullanımına örnek olarak sürekli e-posta kullanımı, chat odalarına katılma verilebilir (19).

Davis patolojik internet kullanımının ortaya nasıl çıktığının ve nasıl devam ettiğini ‘kişinin bilişleri anormal davranışın temel sebebidir’ teorisinden esas alarak ortaya sürmüştür (19). Davis patolojik internet kullanımının bilişsel belirtilerinin çoğu zaman duyuşsal ve davranışsal belirtilere zemin hazırlayabileceğini öngörürken, bunun zıttı olarak patolojik internet kullanımı belirtilerinin en bilineni duyuşsal ya da davranışsal belirtiler olarak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı önceki araştırmacılar davranışsal etmenlere (4) ve hayatın günlük akışındaki olumsuzluklarını (37) esas alırken; Davis patolojik internet kullanımı ile ilişkilendirilen işlevsel olmayan bilişler üzerinde durmaktadır (38).

Davis’e göre patolojik internet kullanımı işlevsel olmayan biliş ve düşüncelerin meydana gelmesiyle beraber, bunlarla uyumlu davranışların sergilenmesi ve bu davranışların kuvvetlenmesi sonucunda oluşmaktadır. Bireyin dünyayı ve kendini olumsuz algılaması ya da eksik benlik değeri biçimindeki olumsuz bilişler, davranışlardan önce gelmektedir. Bireylerde gelişen bu bilişler negatif duygularını yenmek için interneti araç olarak kullanmaktadır. İnternet ortamında negatif bilişsel şemalar oluşmaya başlar ve yeni uygunsuz bilişsel şemalar oluşur ki, bunlar da harekete geçme ve sorun çözme şeklindeki uyum tepkilerini engellemektedir. Patolojik internet kullanımını kuvvetlendirmede “sadece internette arkadaşım var”, “internet ortamı yalnızlığımı gideriyor” internet alanında seviliyorum”, “bana saygı duyulan tek yer internet” biçimindeki bilişsel şemalar rol oynamaktadır (19).

Yeni teknoloji ile ilgili pozitif tecrübeler de, kişilerin bu teknolojiyi sürekli kullanma davranışını kuvvetlendirmektedir. Pozitif tecrübeler kişinin daha önce tecrübe ettiği pozitif davranışları elde etmek için yeni teknolojiyi tekrardan kullanma çabası göstermesine neden olur. Okul hayatı boyunca araştırma yapmak ve ödev hazırlamak için kullanılan internette ergenlerin de elde ettikleri pozitif sonuçlarla, tecrübelerle ilgili olarakta internet kullanımını güçlendirmektedir (19).

2.3.3. Caplan Modeli

Caplanın, oluşturmuş olduğu yeni teori Davis'in bilişsel-davranışçı yaklaşımına dayalı patolojik internet kullanımını temel almıştır (39). Caplan, 'Problemlı İnternet Kullanımı' kavramını kullanarak bu konuda Davis ve Young'tan ayrılmıştır.

Bazı kişiler internet kullanımını sadece ihtiyacını karşılayacak bir zamanla sınırlamakta ve internet kullanım noktasında şahsını kontrol edebilmeyi başarmaktadır. Buna rağmen, bazı kullanıcıların da sosyal ve iş hayatlarında fazla internet kullanım sebebiyle sorunlar yaşadığı ve bu sınırlamayı yapamadıkları gözlenmektedir. Kişilere sorun çıkaran bu şekildeki davranış örüntüsü, normalden belirgin sapma göstermesi veya zarar verici olması sebebi ile "problemlı" olarak tanımlanmaktadır (39).

Caplan'a göre; sosyal çekilme, depresyon gibi sorunları olan bireylerin sosyal iletişim bakımından işlevsel olmayan bilişleri vardır, bu bireyler gerçek hayattaki birebir iletişim yerine daha az korkutucu olarak gördükleri siber iletişimi tercih ederler. Gerçek dünyadan farklı olarak kendilerini siber dünyada daha rahat gördükleri için internetin fazla kullanımı ve beraberinde PİK meydana gelir. Yüz yüze iletişime geçmeyen birey negatif özelliklerini iletişim kurdukları kişiye aktarmaz, kendisinde de var olmayan pozitif özelliklerinden söz edebilir, böylece siber dünya bu bireylerde iletişime geçtikleri birey üstünde etki yapabildiği düşüncesini meydana getirir. Siber dünya, bireyde bu şekildeki iletişimin daha heyecan verici, daha az riskli ve kolay olduğu inancını meydana getirir (39).

Caplan, psikososyal bakış açısı ile PİK'i diğeri araştırmacılarından farklı şekilde açıklamıştır. Buna göre PİK'e yatkın olan kişilerin sosyal becerileri zayıf ve sosyal kaygı düzeyi yüksek olan kişiler olduğunu ifade etmektedir (39).

2.4. Sosyal Anksiyete

Sosyal anksiyete, utanmaktan, küçük düşmekten, sosyal ortamlarda performans sergilerken başka kişiler tarafından olumsuz yorumlanmaktan aşırı biçimde korkma ve korkulan bu durumlardan uzak durma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (40). Gümüş'e göre sosyal anksiyete bireyin farklı sosyal

durumlarda uygunsuz şekilde davranacağı, olumsuz bir duruma düşeceği, kötü bir izlenim bırakacağı ve başka insanlar tarafından negatif (konuşamayan, bitik, yeteneksiz, güçsüz vs.) bir şekilde yorumlanacağı beklentisiyle beraber yaşadığı gerginlik ve rahatsızlık durumudur (41).

Sosyal anksiyete Gelder ve Marcus tarafından 1966 yılında ilk kez tanımlansa da DSM-III'te klinik bir kavram olarak yer alabilmiştir (42). DSM-III'teki tanımı; kişinin performans sergilerken başka insanlar tarafından yorumlanabileceği birden fazla durumdan; sürekli korku hissetmesi, aşağılanacağını duygusuna kapılması ve rezil olacağı ya da utanç duyacak biçimde kendi davranışlarından korkma durumu olarak tanımlanmıştır. Kişinin yaşamış olduğu bu korkma durumundan kaynaklı yüzde kızarma, kalpte çarpıntı, el ve ayaklarda titreme ve vücudunda terleme gibi fiziksel bulgular ortaya çıkar (43).

Sosyal anksiyetenin meydana gelmesinde hem çevresel hem de genetik etkenlerin rolü vardır (44). Anne ve babalar, çocuklarıyla doğrudan etkileşim ve iletişimi sonucu çocuğunun sosyal davranışlarını yönlendirdiği gibi, çocuğunun sosyal çevresini inşa etmesi ile de etkilemektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan birçok çocuğun anne ve babalarının, çocukları üstünde fazla şekilde yönlendirdikleri, yeteri düzeyde çocuklarına sevgi, şefkat ve ilgi göstermedikleri, fazla alıcı taraf oldukları bildirilmiştir (45).

Sosyal anksiyete Beck'e göre, bireyin bütün dikkatleri kendi üzerinde toplaması ve başka bir kişi veya kişiler tarafından olumsuz yorumlanmaya, değersiz hissedilmesine karşı olan, kendi içinde oluşturmuş olduğu korkusudur (46). Sosyal anksiyetenin meydana gelmesinde kişinin başka insanlar tarafından değerlendirilme biçimi ve algılanmanın yanı sıra değerlendirilme ihtimalinin varlığı da etki etmektedir. Kısaca ifade edecek olursak anksiyete, gerçek veya hayali ortamlarda, bireyler arası değerlendirilme olması ya da bunun olma ihtimalinin varlığıdır. Bundan dolayı sosyal anksiyetenin "değerlendirilme kaygısı" olarak da adlandırılabilceği belirtilmektedir (47).

Sosyal anksiyetede ki esas nokta, başka insanlar tarafından olumsuz değerlendirilme korkusudur. Bu durumda sosyal ortamlardan uzak durmak ortaya çıkan davranışsal belirtidir (48). Bu nedenle olumsuz değerlendirilme korkusu yaşayan, sosyal kaygısı olan kişi içinde bulunduğu sosyal ortamdan rahatsızlık duyar

ve uzak durur. Uzak durmanın nedeni ise kişinin sosyal ortamdaki kişilerce reddedilme olasılığının olmasıdır (49). Kişinin yaşamış olduğu tüm bu durumların ortak noktası kişinin başkalarının ilgisini kendi üzerinde toplandığı düşüncesidir. Birey bu düşüncenin etkisi altına girer ve zaman geçtikçe kendisini sosyal ortamlarda çok fazla ifade etmeyen, topluluk içinde yemek yiyemeyen, karşı cinsle konuşmayı kötü hale getiren kişiye doğru dönüşür (50).

Zorbaz'ın Ankara'da 682 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada, erkek öğrencilerin PİK puan ortalamalarının, kızlardan daha yüksek olduğu ve sosyal kaygının olumsuz değerlendirilme korkusu alt boyutu ile PİK arasında pozitif yönlü bir ilişkinin gözlemlendiği belirlenmiştir (51). İstanbul Gelişim Üniversite'sinde öğrenim gören 275 öğrenci ile yapılan çalışmada; katılımcıların kaygı ve kaçınma puanlarının PİK toplam puanlarını yordadığı ve aralarında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (52).

Ortaokul öğrencileri ile yapılan bir çalışmada; 1019 öğrencinin yaklaşık yarısına yakınının, sosyal anksiyete seviyelerinin yüksek olmadığı, bilgisayar oyunu bağımlısı olduğu, sosyal anksiyete ile bilgisayar oyun bağımlılığının orta düzeyde birbirlerini etkilediği bildirilmiştir (53).

Sosyal beceri düzeyi eksik, yalnız ve sosyal anksiyete seviyesi yüksek olan kişilerin; internet ortamında sosyal çevreye sahip olma ihtimallerinin daha yüksek olacağı ileri sürülmektedir (54). Caplan'a göre bu durum bireyin kendini internet ortamında saklayabilmesinden kaynaklanmaktadır (55). Budana dolayı siber dünyadaki sosyal iletişim, gerçek dünyadaki birebir iletişime göre daha fazla oranda gizlilik sağlar ve sosyal anlamda risk daha az algılanır. Bu sebeple interneti daha fazla kullanan kişiler sosyal anksiyetesi yüksek olan kişiler olabilirler (51).

2.5. Siber Zorbalık

Olweus'a göre zorbalık kavramı, kendini korumada zorluk çekecek bir insanın, bir kişi veya bir grup insanın zamanla kötü davranışlarına, birçok kez maruz kalması şeklinde tanımlanmış; kötü davranış ise bilerek başkasını huzursuz etmek, yaralamak ya da bunlara teşebbüs etmek olarak ifade etmiştir (56). Smith ve Sharp'a göre zorbalık fiziksel, sözel ve dolaylı olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (57). Zorbaların karşılarındaki insana direkt olarak fiziki güç uygulamalarına fiziksel zorbalık denir.

Zorbaların, hedef aldıkları kişiyi kullandıkları sözle incitmesine sözel zorbalık denir. Zorbaların hedef aldıkları kişiye yönelik direkt olarak sözel ve fiziki güç kullanmadan onları dolaylı yolla yıpratmalarına dolaylı zorbalık denir. Zorbalık kavramına bakıldığında; kasti olarak başkasına zarar verme, zaman içinde defalarca aynı davranışın gösterilmesi ve taraflardan birinin güçsüz olması kriterleri dikkat çekmektedir (56). Siber zorbalık, sanal ortamda görülürken; geleneksel zorbalık, gerçek dünyada görülmektedir (58).

Teknolojinin gelişmesiyle beraber, günümüzde internete ulaşım; akıllı telefonlar, tabletler ve bilgisayarlar aracılığıyla çok kolay ve rahat bir şekilde olabilmektedir. Bu hızlı gelişmeler internet bağımlılığı ve siber zorbalık gibi olumsuz durumları da beraberinde getirmektedir. Patchin ve Hinduja'ya göre siber zorbalık, kasıtlı ve tekrarlanan zarar vermenin elektronik metin aracılığıyla yapılması olarak tanımlanmıştır (58). Daha sonraki yıllarda teknolojik gelişimle beraber sadece elektronik metin aracılığıyla değil, kolaylıkla kayıt altına alınıp anında sanal ortamlarda paylaşılabilecek şekilde fotoğraflar, videolar, ses kayıtları da zorbalık amacıyla kötüye kullanılabilir. Teknoloji gelişimiyle beraber kullanılan durumların artmasıyla 2010 yılında bu tanım, 'teknolojinin kullanılarak birilerini tehdit etmek, başkalarının gözünü korkutmak, diğerlerini taciz etmek veya başka şekilde zarar vermek' olarak düzeltilmiştir (59). 2015 yılında en son olarak siber zorbalığın tanımı; mobil telefonlar, bilgisayarlar ve diğer birçok elektronik makinalar yoluyla kasıtlı ve tekrarlanan zarar verme davranışı olarak güncellenmiştir (60). Kowalski ve ark. kendini kolayca savunacak kadar gücü olmayan bir bireye karşı elektronik ortamda (e-posta, bloglar, kısa mesajlar) tekrarlanan ve kasıtlı olarak gerçekleştirilen saldırganlığın siber zorbalık olarak tanımlanması gerektiğini bildirmişlerdir (61). Bu davranışlara maruz kalan kişilere "siber mağdur", bu davranışları gerçekleştiren kişilere ise "siber zorba" olarak isimlendirilmektedir (62).

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık kavramları kıyaslandığında üç kriterin her ikisinde de farklı bir görünümde olmasına rağmen ortak olduğu gözlenmektedir. Birinci kriter olan kasıtlı olarak yani bilerek zarar verme davranışı göz önüne alındığında, davranış eğer zarar verme maksatıyla gerçekleşmiyorsa siber zorbalık olarak kabul edilmemektedir. İkinci kritere bakıldığında, zaman içinde davranışın defalarca gerçekleşmesi; uygunsuz video, fotoğraf ya da içeriğin sürekli bir şekilde

internet platformunda paylaşılması değil, paylaşılan içeriğin siber mağdur veya diğer izleyiciler tarafından defalarca ulaşılabilir olması ve mağdurun her seferinde aynı kötülükleri tekrardan hissetmesiyle açıklanmıştır. Üçüncü kriter ise güç dengesizliğidir. Siber zorbalıktaki güç dengesizliği, zorbanın kendi kimliğini saklayabilmesi ve mağdura kendini istediği şekilde tanıtarak yanlış yönlendirebilmesinin yanı sıra sanal alemde yayılan bilginin çok geniş kitlelere ulaşabilmesi ve durdurulabilir olmaması olarak açıklanmıştır (58).

Siber zorbalık geleneksel zorbalıktan farklı olarak, internet vasıtasıyla gerçekleştirilebiliyor olması ve bazı örnekler şunlar olabilir; sanal ortamda küçük düşürücü, taciz veya tehdit edici, dalga geçici içerikler paylaşmak, kişinin fotoğraflarını gizlice çekip paylaşmak, hakkında dedikodu çıkarmak (63).

Ülkemizde 523 öğrenci ile yapılan bir çalışmada, PİK ile siber zorbalık ve riskli internet davranışı arasındaki ilişki incelenmiş ve bu üç değişken arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu gösterilmiştir (64). İstanbul'da 540 lise öğrencisi ile yapılan çalışmada; ergenlerin PİK'leri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre, ergenlerin PİK puanları arttıkça siber zorbalık eğilimlerinin de arttığı, erkek öğrencilerin PİK eğilimlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir (65).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Alınan İzinler

Çalışmamız için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 14.04.2020 tarih ve 2021-04/30 karar numarası ile etik onam alındı (Ek-1).

Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Sivas merkezdeki tüm liselerden çalışma yapmak için gerekli izinler alındı (Ek-2).

3.2. Örneklem Seçimi ve Çalışmanın Akışı

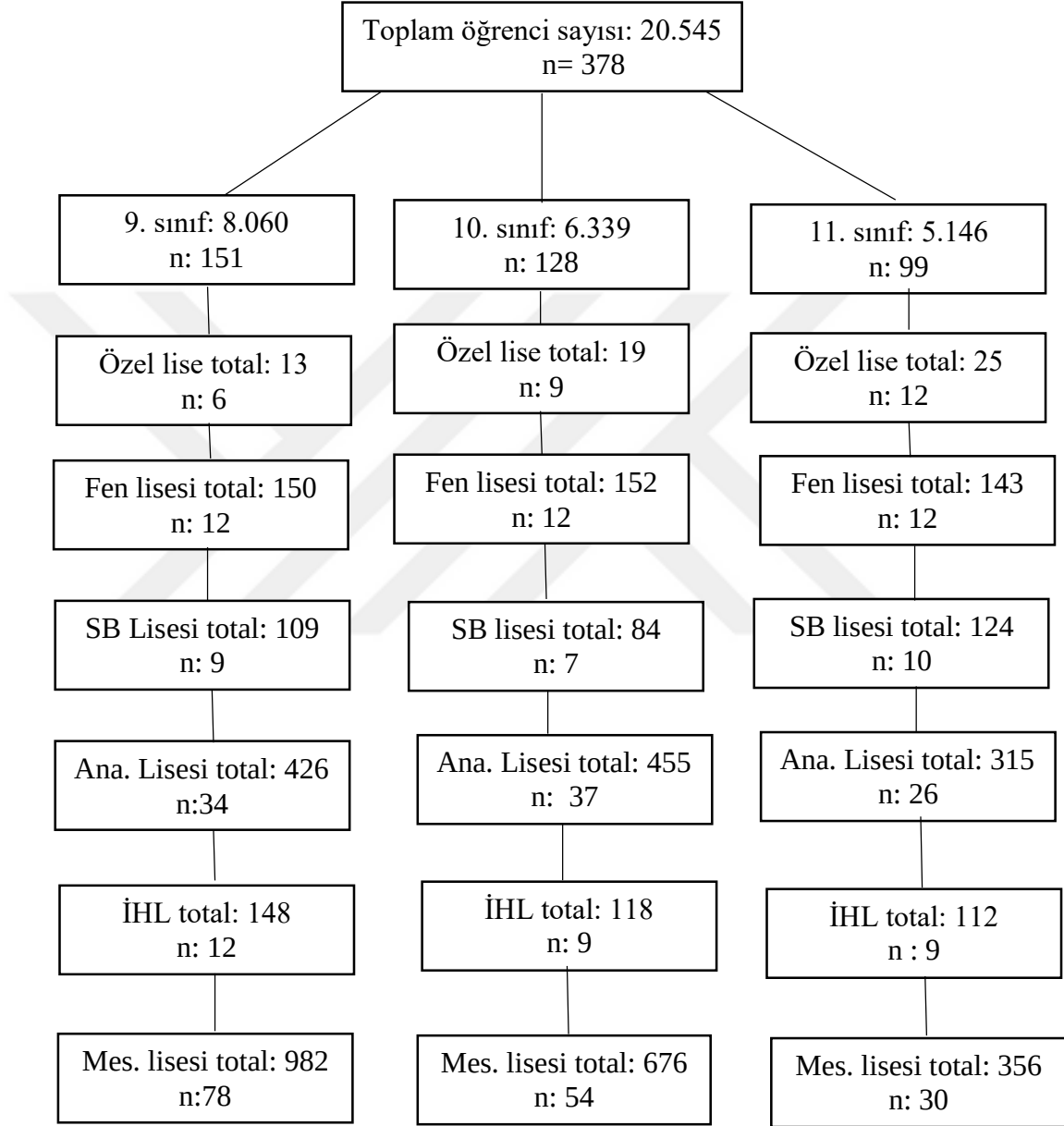
Çalışmanın evrenini; Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Sivas merkez ilçedeki resmi (19.095) ve özel liselerde (1.450) 9-11. Sınıflarda öğrenim gören toplam 20.545 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem dahil edilecek öğrenci sayısı; $N=20.545$, $p=0,5$, $d= \pm 0,05$, $\alpha=0,05$ alındığında aşağıdaki formül yardımıyla 378 olarak belirlenmiştir.

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{(N - 1)d^2 + t^2 \cdot p \cdot q} = n = \frac{20545 \cdot 1,96^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5}{(20545 - 1) \cdot 0,05^2 + 1,96^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5} = 378$$

Saha araştırmalarında kullanılan evreni belli , görülme sıklığına göre 20545 öğrenciden 378 örneklem bulunmuştur. Bu 378 öğrenci tabakalı örneklem yöntemi ile özel okul ve resmi okul olarak iki kısma ayrılmıştır. Sivas merkezindeki seçilecek olan 54 tane liseden küme örneklem yöntemine göre enaz %20-%80 olacak şekilde 11 lise belirlenmiştir. özel liselerden üç(3), resmi liselerden sekiz (8) okul; imam hatip lisesi(1), meslek lisesi(2), fen lisesi(1), sosyal bilimler lisesi(1), anadolu lisesi(3) bölgelere göre heterojen bir şekilde seçilmiştir. Daha sonra liseler kendi arasında sıraya konularak numara verilmiştir , bu numaralara göre rassal olarak basit rasgele örneklem yöntemi ile örneklem girecek liseler belirlenmiştir. Lisedeki öğrenci sayılarına göre örneklem giren öğrenci sayıları belirlenmiştir. Liselerdeki öğrenciler kendi içinde 9. 10. ve 11. sınıf olarak tabakalandırılarak tabakalama örneklem yöntemi ile öğrenci sayıları belirtilmiştir. Özel lise 9. Sınıftan 6 kişi, 10. Sınıftan 9 kişi, 11. Sınıftan 12 kişi seçildi. Fen lisesinden 9. Sınıf 12 kişi, 10. Sınıf 12 kişi, 11.

Sınıf 12 kişi; sosyal bilimler lisesinden 9. Sınıf 9 kişi, 10. Sınıf 7 kişi, 11. Sınıf 10 kişi; anadolu lisesinden 9. Sınıf 34 kişi, 10. Sınıf 37 kişi, 11. Sınıf 26 kişi; imam hatip lisesinden 9. Sınıf 12 kişi, 10. Sınıf 9 kişi, 11. Sınıf 9 kişi; meslek lisesinden 9. Sınıf 78 kişi, 10. Sınıf 54 kişi, 11. Sınıf 30 kişi seçildi.

Şekil 1. Çalışma evreninden örneklem seçimi

İHL: İmam hatip lisesi
SB Lisesi: Sosyal Bilimler Lisesi
Ana. Lisesi: Anadolu Lisesi
Mes. Lisesi: Meslek Lisesi

Çalışma 1 (Bir) yıllık zaman diliminde yapılmıştır. Çalışma için gerekli izinlerin alınmasının ardından araştırmacı Sivas İl Milli Eğitim kurumlarına bağlı resmi ve özel 9. 10. Ve 11. sınıflara giden öğrencilere dağıtılmış olan anketlerle (Ek-3) yapılmıştır.

Çalışmaya dâhil edilme kriterleri

- 13-18 yaş arasında olmak
- Ölçekleri anlama ve tamamlama konusunda engeli olmamak (zekâ geriliği, otizm, aktif psikotik bozukluk, bipolar bozukluk manik epizod gibi)
- Çalışmaya katılmaya gönüllü olmak

Çalışmadan dışlanma kriterleri

- Anket formlarının yarıda bırakılması

3.3 Veri Toplama Formları

Veri toplama katılımcılara uygulanacak olan form ve ölçeklerle (EK-3) yapılmıştır. İlk anket katılımcıların dolduracağı kişisel bilgi formudur. Burada kişinin ad, soyad, cinsiyet,okuduğu okul,okul başarı durumu, internet kullanma süresi, internete hangi araçla bağlandığı gibi 27 soruluk anket uygulanacaktır. Ölçekler ise; çocukların internet bağımlılığını ölçmek için young-internet bağımlılığı testi kısa formu,çocukların sosyal anksiyet bozukluğunu belirlemek için çocuklar için sosyal anksiyete ölçeği ve siber zorbalığa maruz kalmayı ölçmek için siber zorbalık ölçeği kullanılacaktır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından literatür bilgileri temel alınarak katılımcıların sosyodemografik verilerinin (adı, yaşı, yaşadığı yer, aile yapısı ve özellikleri gibi) ve internet kullanımlarını(internet girme süresi, internete bağlandıkları araç ve yer, hangi amaçla kullandıkları) ile ilgili araştırmacı tarafından geliştirilen bir formdur. Form 27 adet soru içermektedir.

3.3.2.Young İnternet Bağımlılığı Kısa Form

Bu ölçek Young(66) tarafından ortaya çıkarılmış ve Pawlikowski ve arkadaşları(67) tarafından ise ölçek; kısa forma dönüştürülüp young internet

bağımlılığı testi kısa form(YİBT-KF) adını almıştır. Ölçek 12 sorudan oluşmakta olup beşli likert (1=Hiçbir zaman, 5=Çok sık) yapısında bir ölçektir. Türkçe güvenilirlik geçerlilik çalışması Kutlu ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. YİBT-KF iyi uyum verdiği doğrulayıcı faktör analizi sonucunda saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirlik katsayısı 0,85 olarak hesaplanmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik ile olan çalışmalardan ortaya çıkan bulgular YİBT-KF'nin geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlandığını göstermektedir. Ölçekte tersten puanlanılan madde yoktur. Ölçekte sorulan sorulara verilen cevaplardan dolayı yüksek puan almış olanların internet bağımlılığı düzeyi yüksek olur.

3.3.3. Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği Yenilenmiş Biçim

Bu ölçek La Greca ve arkadaşları tarafından geliştirilen 1988 yılında ortaya çıkan öz bildirim dayalı bir ölçektir (68). İlk başlarda 10 sorudan oluşan bu ölçek 1993 yılına gelindiğinde tekrar revize edilerek ölçekte 18 soru yer almıştır (69). Yazarlar, ölçek oluşturulurken; sosyal anksiyeteyi meydana getiren iki bileşeni temel aldıklarını söylemektedirler. Bunlardan ilki başkaları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusu, ikincisi ise sosyal ortamlarda duyulan sıkıntı ve rahatsızlık hisi. Ölçeğin ilk biçiminde oluşturulan 10 soruluk tüm sorular ikinci ölçekte de yer almaktadır. İlk ölçek formu üçlü likert tarzda yanıtlanırken sonradan geliştirilen ikinci ölçek formu beşli likert olarak yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 18-90 arasındadır. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach alfa yöntemine göre 0,81 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test korelasyonu yüksektir ($r=0,81$). Türkçe güvenilirlik geçerlilik çalışması Demir ve arkadaşları tarafından yapılmıştır.. Ölçekten alınan yüksek puanlar çocukların sosyal anksiyetesinin yüksek olduğunu gösterir.

3.3.4. Siber Zorbalık Ölçeği

Stewart ve arkadaşları(70), tarafından geliştirilmiş ölçek siber zorba davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Türkçe güvenilirlik geçerlilik çalışması Küçük tarafından yapılmıştır. Ölçek toplam 16 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin ilk 2 sorusu çoktan seçmeli geriye kalan 14 soru likert tiptedir. Çoktan seçmeli olan ölçekteki ilk soru sanal alemde bireyin herhangi bir kişiyi mesaj, elektronik posta,

video vb gibi araçlar vasıtasıyla rahatsızlık verip vermediğini sorarken, ölçeğin ikinci sorusunda bireyin bu vasıtalarla başkaları tarafından rahatsız edilip edilmediğini içermektedir. Ölçekte geriye kalan 14 soruda ise, bireyin siber zorbalığa maruz kalma durumu ölçülmektedir. Araştırmaya katılanlar likert tipteki kalan 14 soruya cevap vermektedir. Ölçeğin güvenirliliği yüksek derecede bulunmuş ve toplam iç tutarlık katsayısı $\alpha = .87$ olarak hesaplanmıştır.

3.4. İstatiksel Yöntem

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde SPSS 23.0 programından yararlanıldı. Analizlerde hangi testlerin kullanılacağını belirlemek için normallik testi yapıldı. İlk olarak araştırmada verilerin dağılımını bozan uç değerler belirlenmiş, bu doğrultuda 378 katılımcının 7'sine ilişkin veriler araştırma kapsamından çıkarıldı. Araştırmaya 371 katılımcı ile devam edildi. Dağılımın normal olup olmadığının belirlenmesinde çarpıklık ve basıklık katsayıları, grafiksel yöntemler (histogram ve Normal Q-Q grafiği) ile Shapiro-Wilks ve Kolmogorov Smirnov testleri şeklinde üç yöntem bulunmaktadır. Puanlardan elde edilen çarpıklık ve basıklık katsayılarının + 1,5 ile - 1,5 arasında olması ve Normal Q-Q grafiğinde noktaların 45 derecelik doğru üzerinde olması ve önemli bir sapma göstermemesi dağılımın normal dağıldığı göstermektedir (71). Örneklem 50 üzerinde olduğu araştırmalarda dağılımın normalliğine bakılırken Kolmogorov-Smirnov testinden yararlanılabilir. Araştırma verileri üzerinde gerçekleştirilen Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre ($p=0,001$) dağılım normal gözükmemektedir. Ancak örneklem sayısı büyüdükçe bu test istatistiği anlamlı olarak çıkmaktadır. Bu nedenle çarpıklık ve basıklık katsayıları ve Normal Q-Q grafiğinden elde edilen sonuçlar daha güvenilir bilgi sunmaktadır. Bu doğrultuda analizlerde parametrik test teknikleri kullanıldı.

Araştırma kapsamında öğrencilerin kişisel bilgilerine, ailelerine ilişkin bilgilere ve internet kullanım bilgilerine ilişkin frekans ve yüzdelere; ölçeklere ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlere ve çarpıklık ve basıklık katsayılarına yer verildi. Öğrencilerin sosyal anksiyete ve siber zorbalık düzeylerinin internet bağımlılığı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapıldı. Ayrıca internet bağımlılığı ile sosyal anksiyete, siber zorbalık, siber zorbalığın alt boyutları olan duygusal zarar görme ve aşağılanma ve dışlanma ve

şiddet; sosyal anksiyete ile siber zorbalık arasında da, siber zorbalığın alt boyutları olan duygusal zarar görme ve aşağılanma ve dışlanma ve şiddet arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapıldı. İnternet bağımlılığı ve siber zorbalık arasındaki ilişkide sosyal anksiyetenin aracılık rolü Bootstrapping yöntemi ile test edildi. Öğrencilerin internet bağımlılıkları ile cinsiyet, aile gelir durumu, denetlenme, ebeveyn izni, kişisel bilgi paylaşımı, görüntülü özel görüşme, kırıcı yorum alma ve tehdit içeren mesaj alma durumu arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem t-Testi; yaş, lise türü, sınıf seviyesi, okul başarısı, arkadaşlar arasındaki durum, aile yapısı, anne ve baba eğitim durumu, anne ve baba çalışma durumu ve kardeş sayısı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ise ANOVA kullanıldı. Araştırma kapsamında anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alındı.

4. BULGULAR

4.1. Öğrencilerin Kişisel Bilgilerine Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kişisel bilgilerine, ailelerine ilişkin bilgilere ve internet kullanım bilgilerine ilişkin bilgilere yönelik frekans ve yüzdelere ile kan parametrelerine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler, çarpıklık ve basıklık katsayıları aşağıdaki tablolarda sunuldu.

Öğrencilere ilişkin kişisel bulgular Tablo 1’de verildi. Tablo 1’e göre öğrencilerin 254’ü (%68,5) erkek, 117’si (%31,50) kadındır. Öğrencilerin 18’i (%4,80) 13, 125’i (%33,70) 14, 115’i (%31,00) 15, 76’sı (%20,50) 16, 34’ü (%9,20) 17 ve 3’ü (%0,80) 18 yaşındadır. 36 (%9,70) öğrenci fen lisesine, 159’u (%42,80) meslek lisesine, 27’si (%7,30) imam hatip lisesine, 96’sı (%25,90) Anadolu lisesine, 27’si (%7,30) özel liseye ve 26’sı (%7,00) sosyal bilimler lisesine gitmektedir. Öğrencilerin 148’i (%39,90) 9., 127’si (%34,20) 10. ve 96’sı (%25,90) 11. sınıftadır. 235 (%63,40) öğrencinin okul başarısı ortalama, 124 (%33,40) öğrencinin ortalama üstü ve 12 (3,20) öğrencinin ortalama altındadır. Öğrencilerin 299’u (%80,60) arkadaşları arasında sevilen aranan kişiye 65’i (%17,50) yalnız ve 7’si (1,90) kavgacıdır. 347 (%93,50) öğrencinin herhangi bir hastalığı bulunmazken diğer öğrencilerin fmf, migren ve astım gibi hastalıkları bulunmaktadır. 356 (%96,00) öğrenci herhangi bir ilaç kullanmazken diğer öğrenciler levotiroksin ve ağrı kesici gibi ilaçlar kullanmaktadır. Öğrencilerin 340’ı (%91,60) sigara kullanmamakta, 13’ü (%3,50) 1 yıldan az süredir, 7’si (%1,90) 1-3 yıldır ve 11’i (%3,00) 3 yıldan uzun süredir sigara kullanmaktadır. Öğrencilerin 362’si (%97,60) alkol kullanmamakta, 6’sı (%1,60) 1 yıldan az süredir, 1’i (%0,30) 1-3 yıldır ve 2’si (%0,50) 3 yıldan uzun süredir alkol kullanmaktadır. Öğrencilerin hiçbirisi madde kullanmamaktadır. Öğrencilerin 359’u (%96,80) psikiyatrik tedavi görmemekteyken, diğerleri dikkat eksikliği ve sosyal anksiyete gibi sebeplerle tedavi görmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin sosyodemografik verileri

Kişisel Bilgiler	Grup	n	%
Cinsiyet	Erkek	254	68,50
	Kadın	117	31,50
Yaş	13	18	4,80
	14	125	33,70
	15	115	31,00
	16	76	20,50
	17	34	9,20
	18	3	,80
Lise Türü	Fen Lisesi	36	9,70
	Meslek Lisesi	159	42,80
	İmam Hatip Lisesi	27	7,30
	Anadolu Lisesi	96	25,90
	Özel Lise	27	7,30
	Sosyal Bilimler Lisesi	26	7,00
Sınıf	9	148	39,90
	10	127	34,20
	11	96	25,90
Okul Başarısı	Ortalama	235	63,40
	Ortalama Üstü	124	33,40
	Ortalama Altı	12	3,20
Arkadaş Arası Durum	Sevilen Aranılan	299	80,60
	Yalnız	65	17,50
	Kavgacı	7	1,90
Hastalık	Yok	347	93,50
	Fmf	8	2,10
	Hipotroidi	1	,30
	Migren	6	1,60
	Epilepsi	1	,30
	Sosyal Fobi	1	,30
	Ara	1	,30
	Çölyak	1	,30
	Alerjik rx	1	,30
	Astım	4	1,00
İlaç	Yok	356	96,00
	Levotiroksin	10	2,60
	Antiepileptik	1	,30
	Ağrı Kesici	2	,50
	Antibiyotik	1	,30
	Glutensiz Diyet	1	,30
Sigara Kullanımı	Hayır	340	91,60
	1 yıldan az	13	3,50
	1 ile 3 yıl arası	7	1,90
	3 yıldan fazla	11	3,00
Alkol Kullanımı	Hayır	362	97,60
	1 yıldan az	6	1,60
	1 ile 3 yıl arası	1	,30
	3 yıldan fazla	2	,50
Madde Kullanımı	Evet	0	0
	Hayır	371	100,00
Psikiyatrik Tedavi	Hayır	359	96,80
	Var ama adını bilmiyor	7	1,90
	Dikkat eksikliği	3	,80
	Sosyal anksiyete	2	,50

Öğrencilerin ailelerine ilişkin bulgular Tablo 2’de verildi. Tablo 2’ye göre öğrencilerin 295’i (%79,5) çekirdek, 67’si (%18,10) geniş ve 9’u (%2,40) tek ebeveynli ailede yaşamaktadır. Öğrencilerin annelerinin 16’sı (%4,30) okuryazar değil, 215’i (%58,00) ilköğretim, 83’ü (%22,40) ve 57’si (%15,30) üniversite ve üstü eğitim düzeyindedir. Bununla birlikte 288’i (%77,60) herhangi bir işte çalışmazken 81’i (%21,80) çalışmakta ve 2’si (%0,50) de emeklidir. Öğrencilerin babalarının 6’sı (%1,60) okuryazar değil, 137’si (%36,90) ilköğretim, 142’si (%38,30) ve 86’sı (%23,20) üniversite ve üstü eğitim düzeyindedir. Bununla birlikte 23’ü (%6,20) herhangi bir işte çalışmazken 321’i (%86,50) çalışmakta ve 27’si (%7,30) de emeklidir. Öğrencilerin 37’sinin (%10,00) bir, 96’sının (%25,90) iki, 137’sinin (%36,90) üç, 56’sının (%15,10) dört, 30’unun (%8,10) beş ve 15’inin (%4,00) altı ve üstü kardeşi bulunmaktadır. 106 (%28,60) öğrencinin ailesinin geliri asgari ücret ve altındayken 265’inin (%71,40) asgari ücretin üstündedir.

Tablo 2. Öğrenci ailelerinin sosyodemografik verileri

Aile Bilgiler	Grup	n	%
Aile Yapısı	Çekirdek	295	79,50
	Geniş	67	18,10
	Tek Ebeveynli	9	2,40
Anne Eğitim Durumu	Okuryazar Değil	16	4,30
	İlköğretim	215	58,00
	Lise	83	22,40
	Üniversite ve Üstü	57	15,30
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	288	77,60
	Çalışıyor	81	21,80
	Emekli	2	,50
Baba Eğitim Durumu	Okuryazar Değil	6	1,60
	İlköğretim	137	36,90
	Lise	142	38,30
	Üniversite ve Üstü	86	23,20
Baba Çalışma Durumu	Çalışmıyor	23	6,20
	Çalışıyor	321	86,50
	Emekli	27	7,30
Kardeş Sayısı	Bir	37	10,00
	İki	96	25,90
	Üç	137	36,90
	Dört	56	15,10
	Beş	30	8,10
	Altı ve üstü	15	4,00
Aile Gelir Durumu	Asgari Ücret ve Altı	106	28,60
	Asgari Ücret Üstü	265	71,40

Öğrencilerin internet kullanımına ilişkin bulgular Tablo 3'te verildi. Tablo 3'e göre öğrencilerin 65'i (%17,50) günlük 1 saat altında, 162'si (%43,70) 1-3 saat arasında, 110'u (29,60) 3-6 saat arasında, 26'sı (%7,00) 6-12 saat arasında ve 8'i (%2,20) 12 saat üstünde internet kullanmaktadır.

Öğrencilerin 52'si (%14,00) sosyal medya, 20'si (%5,40) oyun, 29'u (%7,80) ödev, 12'si (%3,20) alışveriş, 22'si (%5,90) sosyal medya-ödev-alışveriş, 80'i (%21,60) sosyal medya-oyun-ödev-alışveriş, 43'ü (%11,60) oyun-ödev, 65'i (%17,50) sosyal medya-oyun-ödev, 14'ü (%3,80) sosyal medya-oyun, 34'ü (%9,20) sosyal medya-ödev amacıyla interneti kullanmaktadır.

Öğrencilerin 172'si (%46,40) kendi telefonu, 31'i (%8,40) bilgisayar-tablet, 5'i (%1,30) internet kafe, 22'si (%5,90) aile telefonu, 120'si (%32,40) kendi telefonu-bilgisayar, 7'si (%1,90) bilgisayar-aile telefonu, 9'u (%2,40) kendi telefonu-bilgisayar-internet kafe-aile telefonu, 5'i (%1,30) aile telefonu-bilgisayar aracılığıyla internete ulaşabilmektedir.

Öğrencilerin 164'ünün (%44,20) internete girme süresi aile büyükleri tarafından denetlenirken 207'si (%55,80) denetlenmemektedir. 247 (%66,60) öğrencinin aile bireyleri günde 1 saatten fazla internet kullanmaktayken 124'ünün (%33,40) kullanmamaktadır. Öğrencilerden 141'i (%38,00) internette kişisel bilgilerini paylaşmakta 230'u (%62,00) ise paylaşmamaktadır. 144 (%38,80) öğrenci internetten görüntülü özel görüşme yapmış, 227 (%61,20) öğrenci ise yapmamaktadır. Öğrencilerden 74'ü (%19,90) internette utandırıcı, kırıcı yorumlara maruz kalırken 297'si (%80,10) kalmadı. Ayrıca 52 (%14,00) öğrenci tehdit içeren mesajlar aldı, 319 (%86,00) öğrenci ise almadı.

Tablo 3. Öğrencilerin internet kullanım özelliklerine göre veriler

İnternet Bilgiler	Grup	n	%
Günlük İnternet Kullanımı	1 saat ve altı	65	17,50
	1-3 saat	162	43,70
	3-6 saat	110	29,60
	6-12 saat	26	7,00
	12 saat üstü	8	2,20
İnternet kullanım amacı	Sosyal medya	52	14,00
	Oyun	20	5,40
	Ödev	29	7,80
	Alışveriş	12	3,20
	Sosyal medya ödev alışveriş	22	5,90
	Sosyal medya ödev oyun alışveriş	80	21,60
	Oyun ödev	43	11,60
	Sosyal medya oyun ödev	65	17,50
	Sosyal medya oyun	14	3,80
	Sosyal medya ödev	34	9,20
İnternet kullanım aracı	Kendi telefonum	172	46,40
	Bilgisayar tablet	31	8,40
	İnternet kafe	5	1,30
	Aile telefonu	22	5,90
	Kendi telefonu bilgisayar	120	32,40
	Bilgisayar aile telefonu	7	1,90
	Kendi telefonu internet kafe bilgisayar aile telefonu	9	2,40
	Aile telefonu bilgisayar	5	1,30
Denetleme	Evet	164	44,20
	Hayır	207	55,80
Ebeveyn 1 saatten fazla internet kullanıyor mu	Evet	247	66,60
	Hayır	124	33,40
Kişisel Bilgi Paylaşımı	Evet	141	38,00
	Hayır	230	62,00
Görüntülü Özel Görüşme	Evet	144	38,80
	Hayır	227	61,20
Kırıcı Yorum	Evet	74	19,90
	Hayır	297	80,10
Tehdit İçeren Mesaj	Evet	52	14,00
	Hayır	319	86,00

4.2. Öğrencilere İlişkin İnternet Bağımlılığı, Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin Young İnternet Bağımlılığı Testi, Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Siber Zorbalık Ölçeği'nden aldıkları puanlara ilişkin bulgular Tablo 4'te verildi. Tablo 4'e göre Young İnternet Bağımlılığı Testi'nden aldıkları ortalama puan $26,13 \pm 9,11$ 'dir. Teste ilişkin en düşük puan 12, en yüksek puan ise 60'tır. Sosyal Anksiyete Ölçeği'nden aldıkları ortalama puan $37,61 \pm 12,96$ olup 18-83 arasında

değişmekteydi. Siber Zorbalık Ölçeği'nden aldıkları ortalama puan $20,85 \pm 8,31$ 'dir. Teste ilişkin en düşük puan 14, en yüksek puan ise 47'dir. Siber Zorbalık Ölçeği'nin birinci alt boyutu olan Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma'ya ilişkin ortalama puan $11,14 \pm 4,64$ 'tür (min-max: 8-27). İkinci alt boyutu olan Dışlanma ve Şiddet'e ilişkin ortalama puan $9,71 \pm 4,31$ 'dir (min-max: 6-27). Ölçeklerin geneline ve alt boyutlarına ilişkin puanlardan elde edilen çarpıklık ve basıklık katsayılarının hem ölçeklerin geneli hem de alt boyutları için +1,5 ile -1,5 arasında olduğu görülmektedir. Bu durum ölçeğe ilişkin puanların normal dağıldığını göstermektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin İnternet Bağımlılığı, Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık Puanlarına İlişkin Bulgular

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	SS	Çarpıklık	Basıklık
İnternet Bağımlılığı	371	12,00	60,00	26,13	9,11	,668	,604
Sosyal Anksiyete	371	18,00	83,00	37,61	12,96	,566	-,043
Siber Zorbalık	371	14,00	47,00	20,85	8,31	1,225	,468
Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	371	8,00	27,00	11,14	4,64	1,579	1,483
Dışlanma ve Şiddet	371	6,00	27,00	9,71	4,31	1,198	,870

Öğrencilerin Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık puanlarının İnternet Bağımlılığı puanları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te sunuldu. Tablo 5 incelendiğinde sosyal anksiyete ve siber zorbalık puanlarının, katılımcıların internet bağımlılığı puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir ($r=0,412$, $r^2= 0,165$, $p<0,001$). Sosyal anksiyete ve siber zorbalık, internet bağımlılığı puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %17'sini açıklamaktadır. Yapılan etki büyüklüğü hesaplamasına göre etki büyüklüğü $f^2=0.028$ olarak hesaplanmıştır. Buna göre sosyal anksiyete ve siber zorbalığın internet bağımlılığı üzerinde küçük düzeyde etkiye sahip olduğu söylenebilir. Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonucu incelendiğinde ise hem sosyal anksiyete hem de siber zorbalığın internet bağımlılığı üzerinde önemli

(anlamlı) birer yordayıcı olduğu görülmektedir. Beta değerleri göz önüne alındığında sosyal anksiyete puanlarında bir puan artış olduğunda internet bağımlılığı 0,222 puan; siber zorbalık puanlarında bir puan artış olduğunda ise internet bağımlılığı 0,294 puan artmaktadır.

Tablo 5. Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalığın İnternet Bağımlılığı Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesine Ait Veriler

Değişken	b	Standart Hata	Beta	t	P	İkili r	Kısmi r
Sabit	13,521	1,546	-	8,746	,001*	-	-
Sosyal Anksiyete	,156	,035	,222	4,527	,001*	,298	,230
Siber Zorbalık	,323	,054	,294	5,986	,001*	,351	,298
r= ,412 r ² = ,165 F (2, 368) 37,582 p= ,000							

*p<0,05, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Öğrencilerin Sosyal Anksiyete, Siber Zorbalık ve İnternet Bağımlılığı puanları arasındaki korelasyona ilişkin sonuçlar Tablo 6’da sunuldu. İnternet bağımlılığı ile sosyal anksiyete (r=0,298, p<0,001) ve duygusal zarar görme ve aşağılanma boyutu (r=0,297, p<0,001) arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı; siber zorbalık (r=0,351, p<0,001) ve dışlanma ve şiddet (r=0,356, p<0,001) arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 6. Sosyal Anksiyete, Siber Zorbalık ve İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Veriler

		Sosyal Anksiyete	Siber Zorbalık	Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	Dışlanma ve Şiddet
İnternet Bağımlılığı	r	,298	,351	,297	,356
	p	,001*	,001*	,001*	,001*
	n	371	371	371	371

*p<0,05, Pearson Korelasyon Analizi

Öğrencilerin Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık puanları arasındaki korelasyona ilişkin sonuçlar Tablo 7’de sunuldu. Sosyal anksiyete ile siber zorbalık (r=0,256, p<0,001), duygusal zarar görme ve aşağılanma alt boyutu (r=0,239, p<0,001) ve dışlanma ve şiddet alt boyutu (r=0,236, p<0,001) arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 7. Sosyal Anksiyete ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Veriler

		Siber Zorbalık	Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	Dışlanma ve Şiddet
Sosyal Anksiyete	r	,256	,239	,236
	p	,001	,001	,001
	n	371	371	371

*p<0,05, Pearson Korelasyon Analizi

4.3. Öğrencilerin İnternet Bağımlılıkları ile Kişisel Bilgileri, Ailelerine İlişkin Bilgiler ve İnternet Kullanım Bilgileri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

İnternet bağımlılığının cinsiyet, aile geliri ve internet kullanımı açısından incelenmesi Tablo 8’de verilmiştir. Öğrencilerin internet bağımlılığı cinsiyete, aile gelirine ve aile tarafından internet kullanımının denetlenmesine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ebeveynlerin 1 saatten fazla internet kullanımına, internette kişisel bilgi paylaşımına, internette görüntülü özel görüşme yapmasına, internette kırııcı yoruma maruz kalmasına ve internette tehdit edilmesine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p<0,001$). Ebeveynleri 1 saatten fazla internet kullananların kullanmayanlara; internette kişisel bilgi paylaşanlar paylaşmayanlara; internette özel görüntülü görüşme yapanlar yapmayanlara; internette kırııcı yoruma maruz kalanlar kalmayanlara ve internette tehdit edilenler edilmeyenlere göre internete daha fazla bağımlıdırlar.

Tablo 8. İnternet Bağımlılığı Değerlendirilmesine Ait Veriler

		N	Ortalama	S	T	P
Cinsiyet	Erkek	254	25,51	8,70	1,926	,055
	Kadın	117	27,47	9,85		
Aile Geliri	Asgari Ücret ve Altı	106	25,16	8,43	1,359	,176
	Asgari Ücret Üstü	265	26,52	9,36		
Aile tarafından internet kullanımının denetlenmesi	Evet	164	25,96	9,38	,315	,753
	Hayır	207	26,26	8,92		
Ebeveynlerin 1 saatten fazla internet kullanımı	Evet	247	27,42	9,18	4,056	,001*
	Hayır	124	23,54	8,43		
İnternette kişisel bilgi paylaşımı	Evet	141	29,21	8,83	5,282	,001*
	Hayır	230	24,23	8,77		
İnternette görüntülü özel görüşme yapma	Evet	144	28,44	10,41	3,968	,001*
	Hayır	227	24,66	7,86		
İnternette kırııcı yoruma maruz kalma	Evet	74	30,06	9,46	4,056	,001*
	Hayır	297	25,15	8,77		
İnternette tehdit edilme	Evet	52	31,67	9,47	4,597	,001*
	Hayır	319	25,22	8,74		

*p<0,05, Bağımsız Örneklem t-Testi

İnternet bağımlılığının yaş, lise türü, sınıf seviyesi, okul başarısı, arkadaşlar arasındaki durum, aile yapısı, anne-baba eğitim ve çalışma durumu, kardeş sayısı ve günlük internet kullanımı açısından incelenmesi Tablo 9’da verildi. Öğrencilerin internet bağımlılığı yaş, sınıf seviyesi, okul başarısı, arkadaşlar arasındaki durum, aile yapısı, anne-baba eğitim ve çalışma durumu ve kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Lise türüne ve günlük internet kullanımına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Lise türüne bakıldığında imam hatip lisesindeki öğrencilerin meslek lisesindekilere göre internet bağımlılıkları anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Günlük internet kullanımı incelendiğinde 1 saat ve altı internet kullananlar diğer gruplara yani 1 saat üstü internet kullananlara göre internete daha az bağımlıdırlar. Ayrıca 1-3 saat arasında kullananlar da 3-6 saat internet kullananlara göre internete daha az bağımlıdırlar ($p<0,001$).

Tablo 9. İnternet Bağımlılığının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesine Ait Veriler

Değişken	Grup	N	Ortalama	Ss	F	P	Anlamlı Fark
Yaş	13	18	25,16	8,32	,615	,689	-
	14	125	26,11	8,63			
	15	115	26,47	9,70			
	16	76	25,56	8,11			
	17	34	26,08	10,15			
	18	3	34,33	22,23			
Lise Türü	Fen Lisesi	36	25,8	10,10	4,138	,001*	Meslek Lisesi-İmam Hatip Lisesi
	Meslek Lisesi	159	24,5	8,39			
	İmam Hatip Lisesi	27	31,8	7,62			
	Anadolu Lisesi	96	26,2	9,66			
	Özel Lise	27	25,8	8,58			
	Sosyal Bilimler Lisesi	26	29,96	9,14			
Sınıf	9	148	26,25	8,53	,428	,652	-
	10	127	26,52	10,09			
	11	96	25,41	8,66			
Okul Başarısı	Ortalama	235	25,72	8,45	,803	,449	-
	Ortalama Üstü	124	26,97	10,08			
	Ortalama Altı	12	25,41	11,22			
Arkadaş Arası Durum	Sevilen Aranılan	299	25,95	9,19	,303	,739	-
	Yalnız	65	26,83	8,63			
	Kavgacı	7	27,28	11,13			
Aile Yapısı	Çekirdek	295	26,47	9,15	2,599	,076	-
	Geniş	67	24,13	8,93			
	Tek Ebeveynli	9	29,88	7,14			
Anne Eğitim Durumu	Okuryazar Değil	16	25,87	9,12	,921	,431	-
	İlköğretim	215	25,50	9,04			
	Lise	83	27,27	9,32			
	Üniversite ve Üstü	57	26,91	9,10			
Anne Çalışma Durumu	Çalışmıyor	288	25,77	9,14	1,112	,330	-
	Çalışıyor	81	27,29	9,04			
	Emekli	2	30,50	3,53			
Baba Eğitim Durumu	Okuryazar Değil	6	23,00	7,32	,941	,421	-
	İlköğretim	137	25,55	8,95			
	Lise	142	26,07	9,39			
	Üniversite ve Üstü	86	27,36	9,01			
Baba Çalışma Durumu	Çalışmıyor	23	24,82	10,05	,737	,479	-
	Çalışıyor	321	26,35	9,08			
	Emekli	27	24,55	8,69			
Kardeş Sayısı	Bir	37	28,24	9,61	,715	,612	-
	İki	96	26,41	9,02			
	Üç	137	26,13	8,74			
	Dört	56	25,21	9,18			
	Beş	30	25,26	9,42			
	Altı ve üstü	15	24,2000	11,23			
Günlük İnternet Kullanımı	1 saat ve altı	65	20,44	7,65	13,431	,001*	1 saat ve altı-Bütün Gruplar 1-3 saat-3-6 saat
	1-3 saat	162	25,34	7,93			
	3-6 saat	110	29,38	9,51			
	6-12 saat	26	30,15	8,95			
	12 saat üstü	8	30,50	12,32			

*p<0,01, İlişkisiz Örneklemeler için Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA), Post hoc testi: Tukey HSD

4.4 İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkide Sosyal Anksiyetenin Aracı Rolü

Öğrencilerin internet bağımlılığı puanları ile siber zorbalık puanları arasındaki ilişkide sosyal anksiyete puanlarının aracılık rolü Bootstrapping yöntemi kullanılarak 5000 kişilik bootsrap örnekleme üzerinde test edilmiştir (72). Baron ve Kenny tarafından ortaya konan aracılık testi için 4 kriter esas alınmıştır (73).

Ölçüt 1: Bağımlı ve Bağımsız değişken arasındaki ilişki;

Ölçüt 2: Bağımsız ve Aracı değişken arasındaki ilişki;

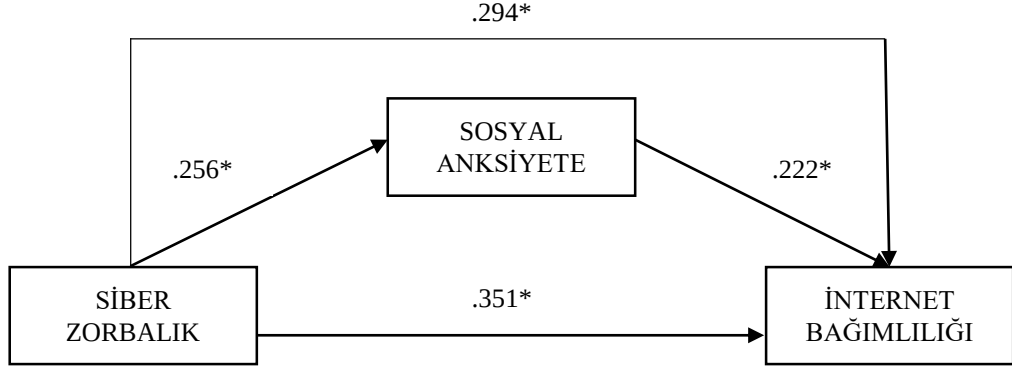
Ölçüt 3: Aracı ve Bağımlı değişken arasındaki ilişki;

Ölçüt 4: Aracı değişken analize dahil edildiğindeki bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişki. Buna göre;

1. Siber zorbalığın internet bağımlılığı üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta = 0,35$, $t = 7,20$, $p < 0,001$);
2. Siber zorbalığın sosyal anksiyete üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta = 0,25$, $t = 5,09$, $p < 0,005$);
3. Sosyal anksiyetenin internet bağımlılığı üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır siber zorbalığın ($\beta = 0,22$, $t = 4,52$, $p < 0,005$);
4. Aracı değişken olarak sosyal anksiyete kontrol edildiğinde, internet bağımlılığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı etkisi değişmektedir ($\beta = 0,29$, $t = 5,98$, $p < 0,003$).

Siber zorbalık ile internet bağımlılığı arasındaki doğrudan ilişkinin (ölçüt 1) sosyal anksiyetenin analize girmesi ile anlamlı etkisinin azalarak devam etmesi (ölçüt 4) nedeniyle sosyal anksiyetenin bu ilişkide “kısmi aracılık” rolüne sahip olduğu söylenebilir. Elde edilen güven aralığı içerisinde “0” değerinin bulunmaması buradaki aracılık etkisinin anlamlı olduğuna işaret etmektedir (69). Buna göre, sosyal anksiyete aracı değişkeninin dolaylı etkisi anlamlıdır (nokta tahmin= .003 ve %95 BCa GA .0258, .0946]). Diğer bir değişle sosyal anksiyete, siber zorbalığın internet bağımlılığını açıkladığı varyansın bir kısmını paylaşmaktadır. Analize ilişkin bulgular Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 2. İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkide Sosyal Anksiyetenin Aracı Rolü

* $p < 0.05$

5. TARTIŞMA

Dünyada gelişen teknolojiyle beraber internet de hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Bilgiye ulaşmada, sosyalleşme, iletişim gibi hayatın birçok alanında kullanılan internet; kolay, hızlı ve ucuz olması nedeniyle tercih sebebidir. TÜİK verilerine göre 2020 yılında evinden internete ulaşım oranı %90,70 idi. Bu oran 2021 yılında artış göstererek hanelerin %92,00'ye yükselmiştir. 2020 yılında Türkiye’de internet kullanım oranı TÜİK verilerine göre %79,00 idi. 2021 yılında ise internet kullanım oranı %82,60 olarak artış göstermiştir. Ayrıca Türkiye’deki cinsiyete göre internet kullanım oranı incelendiğinde; bu oranın erkeklerde (%87,70) kadınlardan (%77,50) daha fazla olduğu belirlendi (31).

Literatürde cinsiyet ve internet bağımlılığını inceleyen çalışmaların sonuçları çelişkilidir. İstanbul’da 540 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada erkek lise öğrencilerinin kızlara göre daha fazla PİK eğiliminde oldukları gözlenmiştir (65). Başka bir çalışmada 18-29 yaş arası 420 kişi araştırılmış erkeklerin internet bağımlılığının kadınlarda daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (74). Balıkesir’de eğitim hayatlarında devam eden 2853 lise öğrencisiyle yapılan başka bir araştırmada ise kız lise öğrencilerin internet bağımlılığının erkek lise öğrencilerinden düşük olduğu bulunmuştur (75). Bizim çalışmamızda bu çalışmalardan farklı olarak internet bağımlılığı ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Literatürde farklı sınıf düzeyine sahip öğrenci grubunun internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (76). Batman ilinde lise öğrencileri ile yapılan bir çalışmada da sınıf düzeyleri ve internet bağımlılığı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (77). Bizim çalışmamızda da literatüre benzer şekilde sınıf seviyesi ile internet bağımlılığı arasındaki anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Okul türü ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada diğer okul türlerindeki öğrencilerle fen lisesi öğrencileri karşılaştırıldığında internet bağımlılığı fen lisesi öğrencilerinde daha az bulunmuştur. İnternet bağımlılığının diğer liserler göre en fazla olan okul türü de meslek liseleri ve imam hatip liseleridir (78). Başka bir araştırmada ise meslek liselilerin diğer liselerde öğrenim görenlere göre daha fazla internet bağımlılığının olduğu görülmüştür (21). Bizim çalışmamızda lise

türüne bakıldığında imam hatip lisesindeki öğrencilerin meslek lisesindekilere göre internet bağımlılıkları anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

İnternet bağımlılığı ile ebeveyn eğitim durumu arasındaki ilişkiyi inceleyen 14-19 yaş arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada anne eğitim durumu ile internet bağımlılığı anlamlı farklılaşırken, baba eğitim durumu ile internet bağımlılığı farklılaşmadığı saptanmıştır. Annesi okur yazar olmayan ve ilköğretim mezunu olan ergenlerin internet bağımlılık puan ortalaması annesi lise mezunu olan ergenlerin internet bağımlılık puan ortalamasından anlamlı bir biçimde daha düşüktür. Bunun nedeni olarak da annenin eğitim seviyesi arttıkça bilgisayar ve internetle ilgili bilgi sahibi olması ve çocuğun eğitimle ilgili faaliyetlerinde interneti kullanmalarına izin vermesinden kaynaklanmaktadır (79). Öte yandan Ankara’da lise öğrencileri ile yapılan bir çalışmada ise ebeveyn eğitim durumunun internet bağımlılığı ile anlamlı derecede bir farklılık oluşturmadığı gözlenmiştir (51). Bizim çalışmamızda da anne-baba eğitim durumu ve internet bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu da internetin günümüzde artık ihtiyaç olması nedeniyle çocukların ödevlerinde, sosyalleşmesinde, bilgiye ulaşmada ve haberleşmede internet kullanıldığından ebeveynlerin çocukların internete ulaşımında kısıtlamaya gitmemekte olduklarını düşündürmektedir.

Ergenlerle ilgili yapılan bir çalışmada aile gelir düzeyinin internet bağımlılığı ile anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur (80). Buna karşın başka bir çalışmada sosyoekonomik düzeyi yüksek grupta yer alan öğrencilerin internet bağımlılığı daha yüksek oranda çıkmıştır (17). Bizim çalışmamızda ise internet bağımlılığı ve aile gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Günümüzde internete kolay ve ucuz bir şekilde ulaşımın olması aile gelir düzeyinin internet bağımlılığını etkilemediğini düşündürmektedir.

Anne-babanın mesleği ile internet bağımlılığı arasında ilişki olup olmadığı incelendiğinde, babanın mesleği PİK üzerinde etkili bir faktör olmamasına rağmen annenin mesleği PİK’i etkileyen bir faktör olarak bulunmuştur. Annesi memur ve emekli olan ergenler annesi ev hanımı olanlar ile karşılaştırıldığında daha yüksek PİK göstermekte, interneti aşırı olarak kullanmakta ve internetin olumsuz sonuçlarından daha fazla etkilenmektedir. Aynı çalışmada kardeş sayıları ile internet bağımlılığı

arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (81). Bizim çalışmamızda ise anne ve babanın çalışma durumu ve kardeş sayısı internet bağımlılığını anlamlı bir şekilde yordamamaktadır.

Lise öğrencilerinde benlik saygısı, depresyon ve yalnızlık gibi çeşitli değişkenlerinin internet bağımlılığı üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlayan bir çalışmada internet bağımlılığını yalnızlığın olumlu yönde, benlik saygısının ise olumsuz yönde anlamlı bir biçimde katkı sağladığı, ancak depresyonun istatistiksel olarak anlamlı derecede internet bağımlılığını yordamadığı görülmüştür (30). Bizim çalışmamızda ise arkadaşlar arasındaki durum (sevilen ve aranan, yalnız, kavgacı) ile internet bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Literatürdeki lise öğrencileri ile yapılan bir çalışmada PİK arttıkça not ortalaması düşmüştür (82). Bizim çalışmamızda ise okul başarısı ile internet bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

İnternet bağımlılığı ile günlük internette geçirilen süre arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında, internet başında geçirilen süre arttıkça internet bağımlılığının arttığı görülmüştür (83). Başka bir çalışmada günlük internet kullanımları ile 4 gruba ayrılmış olanların karşılaştırılması yapılmış. Bu 4 grup ise bağımlı olmayan grup, eşik grubu, risk grubu ve bağımlı gruptur. Buna göre, bağımlı grubun interneti günlük ortalama internette geçirdikleri zaman en fazla, bağımlı olmayan grubun ise günlük ortalama internette geçirdikleri zaman en az bulunmuştur. Buna göre internet bağımlılığı ile internette geçirilen süre arasında pozitif bir ilişkiden bahsedilebilir (84). Bizim çalışmamızda da günlük internet kullanımı incelendiğinde 1 saat ve altı internet kullananlar diğer gruplara yani 1 saat üstü internet kullananlara göre internete daha az bağımlıydılar. Ayrıca 1-3 saat arasında kullananlar da 3-6 saat internet kullananlara göre internete daha az bağımlıydılar. Literatür taraması yapıldığında da bulgularımızı destekler nitelikte çalışmaların çoğunda günlük internette geçirilen süre arttıkça internet bağımlılığı da artmaktadır.

Eskişehir’de yapılan bir araştırmaya göre ergenlerin internete erişim sağlarken kullandıkları araçlardan birincisi (%77,02) oranıyla kendi cep telefonları, ikinci olarak (%12,23) sabit bilgisayar, üçüncüsü ise (%9,64) ise taşınabilir bilgisayarın yer aldığı sonucuna varılmıştır. Bu araştırmada ulaşılan bulgulara göre ergenlerin yaklaşık $\frac{3}{4}$ ’ü

gibi önemli bir kısmının cep telefonundan internete bağlandığı dikkati çekmektedir ve aynı araştırmada ergenlere sorulan internet kullanım amaçlarının ilk sırada “vakit geçirmek/eğlenmek” (%66,08), ikinci sırada “Haberleşmeyi sağlamak” (%19,59) ve üçüncü sırada “Bilgi elde etmek” (%16,18) olduğu sonucuna varılmıştır (85). Bizim çalışmamızda ise ergenlerin 172’si (%46,40) kendi telefonu, 31’i (%8,40) bilgisayar-tablet, 5’i (%1,30) internet kafe, 22’si (%5,90) aile telefonu, 120’si (%32,40) kendi telefonu-bilgisayar, 7’si (%1,90) bilgisayar-aile telefonu, 9’u (%2,40) kendi telefonu-bilgisayar-internet cafe-aile telefonu, 5’i (%1,3) aile telefonu-bilgisayar aracılığıyla internete ulaşabilmektedir ve ergenlerin internet kullanım amaçları ise 52’si (%14,00) sosyal medya, 20’si (%5,40) oyun, 29’u (%7,80) ödev, 12’si (%3,20) alışveriş, 22’si (%5,90) sosyal medya-ödev-alışveriş, 80’i (%21,60) sosyal medya-oyun-ödev-alışveriş, 43’ü (%11,60) oyun-ödev, 65’i (%17,50) sosyal medya-oyun-ödev, 14’ü (%3,80) sosyal medya-oyun, 34’ü (%9,20) sosyal medya-ödev şeklinde bulunmuştur.

Yaş ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sonuçları tutarlı değildir. Örneğin, bir araştırmada 20 yaş altı öğrencilerin internet bağımlılığı riskinin 20 yaş üstüne göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (86). Çin’de yapılan başka bir çalışmada ise 21 yaş altındaki öğrencilerin internet bağımlılık puanları 21 yaşından daha büyük yaştaki öğrencilerden düşük bulunmuştur (87). Bizim çalışmamızda ise yaş ile internet bağımlılığı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Bu çalışmanın amacı olarak internet bağımlılığı olan ergenlerde sosyal anksiyete ve siber zorbalık arasındaki ilişki değerlendirilmiş olup, öğrencilerin sosyal anksiyete ve siber zorbalık puanlarının internet bağımlılığı puanları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre sosyal anksiyete ve siber zorbalık puanlarının katılımcıların internet bağımlılığı puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Sosyal anksiyete ve siber zorbalık, internet bağımlılığı puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %17’sini açıklamaktadır. Buna göre sosyal anksiyete ve siber zorbalığın internet bağımlılığı üzerinde küçük düzeyde etkiye sahip olduğu söylenebilir. Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonucu incelendiğinde ise hem sosyal anksiyete hem de siber zorbalığın internet bağımlılığı üzerinde önemli (anlamlı) birer yordayıcı olduğu görülmektedir. Beta değerleri göz önüne alındığında sosyal anksiyete puanlarında bir puan artış olduğunda internet bağımlılığı 0,222 puan; siber zorbalık puanlarında bir

puan artış olduğunda ise internet bağımlılığı 0,294 puan artmaktadır. Bu konuda Tayvan'da gerçekleştirilen bir çalışmada sosyal anksiyete ve internet bağımlılığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya 2348 kişi katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre üniversite öğrencilerin internet ortamında siber dünya da aktif iken sosyal anksiyete seviyesinin düştüğü, siber dünyada aktif değilken sosyal anksiyete seviyesinin yükseldiği belirlenmiştir. Böylelikle internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (88). Malatya'da lise öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada internet bağımlılığı düzeyleri ile sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılmış olup, anlamlı bir ilişki bulunmuştur. (89). İstanbul'da üniversite öğrencileri ile yapılan akıllı telefon ve sosyal anksiyete arasındaki ilişkinin incelenmesi adlı çalışmada sosyal anksiyete ve akıllı telefon kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal anksiyete seviyesi yüksek olan öğrencilerin akıllı telefon kullanım seviyerleri de yüksek çıkmıştır (90). Başka bir çalışmada katılımcıların internet bağımlılığının sosyal kaygıyla arasında bulunan ilişki incelenmiş olup katılımcıların internet bağımlılığı ölçeği ile sosyal kaygı ve kaçınma ölçeği puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkili olduğu saptanmıştır. Çalışmaya katılan bireylerde sosyal kaygı alt boyutlarından kaygı ve kaçınma boyutlarından elde edilen puanlar arttıkça internet bağımlılığı puanları da artış göstermektedir (91). Bizim çalışmamızda sosyal anksiyete puanlarının, katılımcıların internet bağımlılığı puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Buna göre sosyal anksiyetenin internet bağımlılığı üzerinde küçük düzeyde etkiye sahip olduğu söylenebilir. Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonucu incelendiğinde sosyal anksiyetenin internet bağımlılığı üzerinde önemli (anlamlı) birer yordayıcı olduğu görülmektedir. Çalışmamızda sosyal anksiyete puanlarında artış olduğunda internet bağımlılığı puanları da artmaktadır. Bu sonucumuz için en olası açıklama sosyal anksiyete düzeyi yüksek olan ergenlerin özellikle performans göstermede ve sosyal faaliyetlere girmede kaçınanların kimliklerini gizleyebilecekleri ve bu gizlilik içerisinde kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri ve rahat hissedebilecekleri sanal ortamları tercih etme olasılıklarının daha yüksek olması olabilir. Sosyal faaliyetlere aktif olarak katılmakta çekinen bireylerin zamanları geçirebilecekleri internet ortamını tercih edebilecekleri düşünülmektedir.

Literatürde PİK ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada ergenlerin problemlili internet kullanımları ile siber zorba olam ve maruz kalama arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre, ergenlerin problemlili internet kullanım puanları arttıkça siber zorbalık eğilimleri de artmaktadır (65). Başka bir çalışmada PİK ile siber mağduriyet arasında da anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Buna göre, lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile siber zorbalık ölçek puanları arasında düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur. PİK siber zorbalık ve mağduriyetin anlamlı bir yordayıcısıdır (92). Bolu ilinde liseye devam eden ergenlerle yapılan başka bir çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında PİK ile siber zorbalık ve siber mağdur olma puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. PİK ile siber zorbalık puanları arasındaki ilişkinin daha yüksek olduğu görülmektedir (93). Başka bir çalışmada da siber zorbalık ile internet bağımlılığı arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur (94). Diğer bir çalışmada da internet bağımlılığı ve sanal zorbalık arasındaki pozitif yöndeki ilişkiye işaret etmektedir (95). Bizim çalışmamızda da siber zorbalık puanlarının, katılımcıların internet bağımlılığı puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir. İnternet bağımlılığı siber zorbalığın üzerinde önemli (anlamlı) birer yordayıcı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarakta öğrencilerin gerçek dünyada kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacak sosyal faaliyetlerde daha az bulunmaları, sağlıklı akran ilişkileri kuramamaları, fiziki ortamdan uzak bulunmaları sonucunda, internette daha fazla zaman geçirdikleri düşünülmektedir. Bu da internete olan bağımlılığı artırmakta ve siber zorbalıkta bulunmalarına neden olmaktadır.

Sosyal anksiyete ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen üniversite öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada siber mağduriyet deneyimleri ve sosyal anksiyete ilişki düzeyi istatistiksel olarak anlamlı, yüksek ve pozitif çıkmıştır (96). Kaygı bozukluğu tanısı almış ve sağlıklı bir kontrol grubu ile yapılan bir çalışmada, kaygı bozukluğu tanısı almış olan ergenlerin siber zorbalık, siber zorbalığa duyarlılık ve siber mağduriyet durumları ve bunların kaygı ile olan ilişkisi kontrol grubu ile karşılaştırılarak araştırılmıştır. Kaygı bozukluğu olan ergenlerin daha fazla siber mağduriyet yaşadığı saptanmıştır (97). İspanya da yapılan bir çalışmada gençlerin siber zorbalık profilleri analiz edilmiş ve bu profillerin sosyal anksiyete seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmış olup; sosyal anksiyetesi yüksek olan

gençlerin yüksek siber zorbalık profilinde yer aldığı görülmüştür (98). Ülkemizde yapılan bir çalışmada ise sosyal anksiyete ile siber zorbalık arasında bir ilişki bulunmamıştır (74). Literatürde bu konuda yapılan çalışma sayısına bakıldığında kısıtlıdır. Bizim alışmamızda da sosyal anksiyete puanları arttığı zaman siber zorbalık puanları da artmıştır. Sosyal ilişkileri zayıf olan bireyler kendilerini daha rahat hissedecekleri internet ortamını seçip, artmış internet bağımlılığı ile beraber bastırılmış olan duygularını internette kolay bir şekilde ortaya çıkarıp siber zorbalık yapma ihtimallerinin de artmış olacağı düşünülmektedir.

6. AVANTAJ VE KISITLILIKLAR

Yapılan literatür taramasında önceki çalışmaların PİK ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi ve PİK ise sosyal anksiyete bozukluğu arasındaki ilişkiyi ayrı ayrı incelediği görülmüştür. Bununla birlikte PİK’de siber zorbalık ile sosyal anksiyete bozukluğu değişkenlerini birlikte ele alan çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın sonuçlarının uygulamaya ve daha sonraki araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın evreni Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Sivas merkezindeki resmi ve özel liselerde öğrenim gören lise 9. 10. ve 11. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin araştırma sırasında uygulanan kişisel bilgi formu, young-internet bağımlılığı testi kısa formu, çocuklar için sosyal anksiyete ölçeği, siber zorbalık ölçeği formunu içtenlikle yanıtladıkları ve yanıtlarının kendi görüşlerinin yansıttığı varsayılmaktadır.

7. SONUÇ

Çalışmamıza 371 lise öğrencisi katılmıştır.

Katılımcıların Young İnternet Bağımlılığı Testi'nden aldıkları ortalama puan $26,13 \pm 9,11$ 'dir. Teste ilişkin en düşük puan 12, en yüksek puan ise 60'tır.

Katılımcıların Sosyal Anksiyete Ölçeği'nden aldıkları ortalama puan $37,61 \pm 12,96$ 'dır. Teste ilişkin en düşük puan 18, en yüksek puan ise 83'tür.

Öğrencilerin siber zorbalık ölçeği'nden aldıkları ortalama puan $20,85 \pm 8,31$ 'dir. Teste ilişkin en düşük puan 14, en yüksek puan ise 47'dir. Siber zorbalık ölçeği'nin birinci alt boyutu olan duygusal zarar görme ve aşağılanmaya ilişkin ortalama puan $11,14 \pm 4,64$ 'tür. Bu boyuta ilişkin en düşük puan 8, en yüksek puan ise 27'dir. İkinci alt boyutu olan dışlanma ve şiddete ilişkin ortalama puan $9,71 \pm 4,31$ 'dir. Bu boyuta ilişkin en düşük puan 6, en yüksek puan ise 27'dir.

Çalışmamızda hem sosyal anksiyete hem de siber zorbalığın internet bağımlılığı üzerinde önemli (anlamlı) birer yordayıcı olduğu görülmektedir. Sosyal anksiyete ve siber zorbalıktaki puan artışları internet bağımlılığında da puan artışlarını getirmektedir.

Öğrencilerin sosyal anksiyete, siber zorbalık ve internet bağımlılığı puanları arasındaki korelasyona ilişkin sonuçlar internet bağımlılığı ile sosyal anksiyetenin duygusal zarar görme ve aşağılanma boyutu arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı; siber zorbalığın dışlanma ve şiddet arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal anksiyete ile siber zorbalığın duygusal zarar görme ve aşağılanma ile dışlanma ve şiddet alt boyutu arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyal anksiyete aracı değişkeninin dolaylı etkisi anlamlıdır. Diğer bir değişle sosyal anksiyete, siber zorbalığın internet bağımlılığını açıkladığı varyansın bir kısmını paylaşmaktadır.

Öğrencilerin internet bağımlılığı yaş, sınıf seviyesi, okul başarısı, arkadaşlar arasındaki durum, aile yapısı, anne-baba eğitim ve çalışma durumu ve kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Öğrencilerin internet bağımlılığı lise türüne ve günlük internet kullanımına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Lise türüne bakıldığında imam hatip lisesindeki öğrencilerin meslek lisesindekilere göre internet bağımlılıkları anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Günlük internet kullanımı incelendiğinde daha az vakit geçirenlerin internet bağımlılıkları düşüktür.

Öğrencilerin internet bağımlılığı cinsiyete, aile gelirine ve aile tarafından internet kullanımının denetlenmesine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Ebeveynleri 1 saatten fazla internet kullananların kullanmayanlara; internette kişisel bilgi paylaşanlar paylaşmayanlara; internette özel görüntülü görüşme yapanlar yapmayanlara; internette kırııcı yoruma maruz kalanlar kalmayanlara ve internette tehdit edilenler edilmeyenlere göre internete daha fazla bağımlıdırlar.

8. ÖNERİLER

Bu çalışmada sosyal anksiyetesi yüksek olan öğrencilerin internet bağımlılığı artıyor ve internet bağımlılığı da siber zorba olma ve mağduriyeti yanında getiriyor. Bu çalışma sonucuna göre sosyal anksiyete seviyesi yüksek olan kişiler gerçek dünyada iletişim kurmakta ve sosyal ilişkilerini düzenlemede sorun yaşadıklarından dolayı siber dünyayı tercih etmektedir. İnternette kendisini daha az kaygı duyup, daha az birebir ilişkide bulunan bireyler kendilerin daha rahat ifade edebildiğini hisseden, gerçek kimliğini gizleyebilen ve bu ortamda oluşturduğu yeni bir kimlikle gezen bireylerin zamanla internete olan bağımlılığı da artmaktadır. İnternette geçirilen zamanın artmasıyla da bu anlamda sosyal becerileri düşük, anksiyete düzeyi yüksek olan bireylerin siber zorbaların hedefi haline gelme olasılıkları da artmaktadır. Bu nedenle; sosyal anksiyete düzeyi yüksek olanlarda internet bağımlılığı ve siber zorbalık açısından dikkatli olmak gerekir. Çalışmamız bu konuda farkındalık oluşması açısından literatüre katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmanın; problemli internet kullanan kişilerin sayısını azaltmak için öğrencilere; internette geçirilen sürenin kontrol altına alınması, internetin etkili ve verimli kullanarak vakit kayıplarının önüne geçilebilmesi, öğrencilere PİK'in negatif sonuçları ile ilgili eğitim planlanması, sosyal anksiyete ve siber zorbalığı azaltmak için ise lise ortamında öğrencilerin güvenli ilişki kurabilecekleri sosyal faaliyetlerin ve aktivitelerin sayısının artırılması ve öğrencilerin bunlara teşvik edilmesinin sağlanması, tiyatro gibi kendilerini ifade edebilecekleri sanatsal faaliyetlerde bulunulması, hayata atılmasının ilk basamaklarını tırmanan ergenin başarılı bir kimlik kazanmasına yardımcı olunmalı ve sosyal ortamları çoğaltılmalı vb. gibi konular okullarda yapılarak öğrencilerin internet bağımlılıkları azaltılarak daha fazla gerçek dünyanın içine çekilen ergenlerde siber zorbalık ve sosyal anksiyetenin azaltılması sağlanmış olabilir.

9. KAYNAKLAR

1. Young KS. Internet addiction: A New Clinical Phenomenon and Its Consequences. *American Behavioral Scientist*. 2004;48(4):402-415.
2. Caplan SE. A Social Skill Account of Problematic Internet Use. *Journal of Communication*. 2005;55(4):721-736.
3. Goldberg I. Internet Addiction Disorder. 1996.
4. Young KS. Internet Addiction: The Emergence of A New Clinical Disorder. *Cyberpsychology & Behavior*. 1998;1(3):237-244.
5. Marks IM, Gelder MG. Different Ages of Onset in Varieties of Phobia. *Am J Psychiatry*. 1996;123:218-221.
6. Pollard CA, Henderson JG. Four Types of Social Phobia in A Community Sample. *J Nerv Ment Disease*. 1994;176:440-445.
7. Liebowitz MR. Social phobia. *Mod Probl Pharmopsychiatry*. 1987;22:141–173.
8. Hinduja S, Patchin JW. Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying. Corwin press. 2014;s:71-114.
9. Burnukara P. İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2009.
10. Özbay A. Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki. Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2013.
11. Anderson KJ. Internet Use Among College Students: An Exploratory Study. *Journal of American College Health*. 2001;50:21-26.
12. Peker A. İnsani Değerler Yönelimli Psiko-eğitim Programının Problemlili İnternet Kullanımı ve Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya. 2013.
13. Korkmaz S, Mehmedoğlu AU. Dindarlık, Siber Zorbalık ve Problemlili internet Kullanımı İlişisine Dair Nicel Bir Araştırma. *Dini Araştırmalar*. 2018;21(53):35-54.

14. Korkmaz Y. Lise Öğrencilerinin Depresyon, Anksiyete, Stres ve İnternet Bağımlılığı İlişkisinin Bazı Değişkenlere Göre Yordanması. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep. 2014.
15. Kılıç Z, Durat G. Üniversite Öğrencilerinde Problemlı İnternet Kullanımının Genel Psikolojik Belirtileri ve Sosyal Fobi ile İlişkisi. Sakarya Tıp Dergisi. 2017;7(2):97-104.
16. Yılmaz D. Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalına Başvuran Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar Oyunu ve İnternet Kullanımı ile Utangaçlık ve Sosyal Fobi İlişkisinin İncelenmesi. Uzmanlık Tezi, Uludağ Üniversitesi, Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları A.D., Bursa, 2010.
17. Batıgün AD. Kılıç N. İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. Türk Psikoloji Dergisi. 2011;26 (67):1–10.
18. Morahan-Martina J, Schumacher P. Incidence and Correlates of Pathological Internet Use Among College Students. Computers in Human Behavior. 2000;16:13–29.
19. Davis RA. A Cognitive-Behavioral Model of Pathological Internet Use. Computers in Human Behavior. 2001;(17):187–195.
20. Young K. Cognitive Behaviour Therapy with Internet Addicts: Treatment Outcomes and Implications. CyberPsychology & Behavior. 2007;10: 671–679.
21. Ceyhan E. Problemlı İnternet Kullanımı Düzeyi Üzerinde Kimlik Statüsünün ve Cinsiyetin Yordayıcıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 2010;(3):1323–1355.
22. Gürcan N, Hamarta E. Problemlı İnternet Kullanımı ve Uyum. Anı Yayıncılık. Ankara. 2013;s:95-114.
23. Ögel K. İnternet Bağımlılığı, İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak. Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul. 2012;s:47-60.
24. Arslan Cansever B. Ergenlerin İnternet Kullanımının Toplumsal İlişkilerde Yarattığı Sorunlar. (Kalkan M, Kaygusuz C.) İnternet Bağımlılığı Sorunlar ve Çözümler. Anı Yayıncılık. Ankara. 2013;s:193-210.

25. Ceyhan E. Ergen Ruh Sağlığı Açısından Bir Risk Faktörü: İnternet Bağımlılığı. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. 2008;15:109–116.
26. Kaygusuz C. Psikolojik İhtiyaçlar ve İnternet Bağımlılığı. (Ed., M, Kalkan ve C, Kaygusuz). İnternet Bağımlılığı Sorunlar ve Çözümler. Anı Yayıncılık. Ankara. 2013;163-192.
27. Tsai C, Lin SJ. Internet Addiction of Adolescents in Taiwan: An Interview Study. CyberPsychology & Behavior. 2003;6(6):649-652.
28. Yang SC, Tung CJ. Comparison of Internet Addicts and Nonaddicts in Taiwanese High School. Comput Human Behavior. 2007;23:79– 96.
29. Ceyhan AA. Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanım Düzeylerinin Yordayıcıları. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. 2011;18(2): 85–94.
30. Turnalar Kurtaran G. İnternet Bağımlılığını Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin. 2008.
31. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2021. ([https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanım-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2021-37437) Erişim tarihi 01.01.2022).
32. Balcı Ş, Gülnar B. Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılarının Profili. Selçuk İletişim. 2013;6 (1):5-22.
33. Gökçearslan Ş, Günbatar MS. Ortaöğrenim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama. 2012;2(2):10-24.
34. Dong H, Yang F, Lu X, Hao W. Internet Addiction and Related Psychological Factors Among Children and Adolescents in China During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Epidemic. Frontiers in Psychiatry, 11, 751. 2020. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.00751>
35. Priego-Parra BA, Triana-Romero A, Pinto-Gálvez SM, Ramos CD, Salas-Nolasco O, Reyes MM, Ramosde-la-Medina A, Remes-Troche JM. Anxiety, Depression, Attitudes, and İnternet Addiction During the Initial Phase of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic: A Cross-Sectional Study in México. 2020. MedRxiv, 2020.05.10.20095844. <https://doi.org/10.1101/2020.05.10.20095844>

36. Işık U. Medya Bağımlılığı Teorisi Doğrultusunda İnternet Kullanımının Etkileri ve İnternet. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. 2007.
37. Davis S, Smith B, Rodrigue K, Pulvers K. An Examination of Internet Usage on Two College Campuses. College Student Journal. 1999;33(2):257-260.
38. Gürcan N. Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımları ile Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya. 2010.
39. Caplan SE. Problematic Internet Use and Psychosocial Well-Being: Development of A Theory-Based Cognitive-Behavioral Measurement Instrument. Computers in Human Behavior. 2002;18:553–575.
40. Amerikan Psikiyatri Birlięi. Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-IV). (4. Baskı). (Çev. Ed.: E, Köroęlu). Hekimler Yayın Birlięi. Ankara. 1994.
41. Eren Gümüş A. Sosyal Kaygıyla Başa Çıkma Grup Programının Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 2002.
42. APA Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 3. Baskı (DSMIII), Washington DC, American Psychiatric Association. 1980.
43. Dilbaz N. Sosyal Anksiyete Bozukluğu: Tanı, Epidemiyoloji, Etiyoloji, Klinik ve Ayırıcı Tanı. Klinik Psikiyatri Dergisi. 2000;3(2):3-21.
44. Yüksel N. Ruhsal Hastalıklar. Çizgi Tıp Kitabevi. Ankara. 2000:209-258.
45. Sertelin Mercan Ç. Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımla Bütünleştirilmiş Sosyal Beceri Eğitiminin Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyine Etkisi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2007.
46. Beck AT. Bilişsel Terapi ve Duygusal Bozukluklar. (Çev. A. Türkcan). Litera Yayıncılık. İstanbul. 2005;s:133-143.
47. Beck AT, Emery G. Anksiyete Bozuklukları ve Fobiler Bilişsel Bir Bakış Açısı. (Çev. Veysel Öztürk). Litera Yayıncılık. İstanbul. 2006;s:249-274.
48. Leary MR, Kowalski RM. Social Anxiety. The Guilford Press. New York. 1995;s:15-25.

49. Teachman BA, Allen JP. Development of Social Anxiety: Social Interaction Predictors of Implicit and Explicit Fear of Negative Evaluation. *Abnorm Child Psychology*. 2007;35:63–78.
50. Çakır S. Bilişsel Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Olarak Hazırlanan Sosyal Kaygı ile Başa Çıkma Programının Lise Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. 2010.
51. Zorbaz O, Tuzgöl Dost M. Lise Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanımının Cinsiyet, Sosyal Kaygı ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2014;29:29-1298-310.
52. Halkacıoğlu T. Sosyal Fobi Belirtileri ile Problemlı İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2019.
53. Karaca S, Gök C, Kalay E, Başbuğ M, Hekim M, Onan N, Ünsal Barlas G. Ortaokul Öğrencilerinde Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ve Sosyal Anksiyetenin İncelenmesi . *Clinical and Experimental Health Sciences*. 2016;6(1):14-19.
54. Caplan SE. Theory and Measurement of Generalized Problematic Internet Use: A Two-Step Approach. *Computers in Human Behavior*. 2010;26:1089–1097.
55. Caplan SE. Relations Among Loneliness, Social Anxiety and Problematic Internet Use. *Cyber Psychology and Behavior*. 2007;(10)2:234-242.
56. Olweus D. Bullying at School: Basic Facts and Effects of A School Based Intervention Program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1994;35(7):1171-1190.
57. Smith PK, Sharp S. The Problem of School Bullying. In Smith PK, Sharp S. (Eds.), *School Bullying Insights and Perspectives*. London: Routledge. 2003;s:1-19.
58. Erdur-Baker Ö. Görünümleri ve İlgili Değişkenleriyle Siber Zorba ve Siber Kurbanlar [Characteristics of Cyberbullies and Victims]. 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı. 2013;s:277-290.
59. Patchin JW, Hinduja S. Cyberbullying and Self-Esteem. *Journal of School Health*. 2010;80(12):614-621.

60. Patchin JW, Hinduja S. Measuring Cyberbullying: Implications for Research. *Aggression and Violent Behavio*. 2015;23:69-74.
61. Kowalski RM, Giumetti GW, Schroeder AN, Lattanner MR. Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth. *Psychological Bulletin*. 2014;140:1073-1137.
62. Aktürk AO. Analysis of Cyberbullying Sensitivity Levels of High School Students and Their Perceived Social Support Levels. *Interactive Technology and Smart Education*. 2015;12(1):44-61.
63. Erdur-Baker Ö, Kavşut F. Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*. 2007;(27):31-42.
64. Ünver H, Koç Z. Siber Zorbalık ile Problemlı İnternet Kullanımı ve Riskli İnternet Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi . *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2017;15(2):117-140.
65. Türkoğlu S. Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımları ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 2013.
66. Young KS. Caught in the Net: How to Recognize the Signs of Internet Addiction and a Winning Strategy for Recovery. New York: John Wiley & Sons. 1998.
67. Pawlikowski M, Altstötter-Gleich C, Brand M. Validation and Psychometric Properties of a Short Version of Young's Internet Addiction Test. *Comput Human Behav*. 2013;29(3):1212-1223.
68. La Greca AM, Dandes SK, Wick P et al: Development of the Social Anxiety Scale for Children: Reliability and Concurrent Validity. *J Clin Child Psychol*. 1988;17:84-91.
69. La Greca AM, Stone WL. Social Anxiety Scale for Childrenrevised: Factor Structure and Concurrent Validity. *J Clin Child Psychol* 1993;22:17-27.
70. Stewart RW, Drescher FC, Maack DJ, Ebesutan C, Young J. The Development and Psychometric Investigation of the Cyberbullying Scale *Journal of Interpersonal Violence*. 2014;29(12):2218-2238.
71. Barbara G, Tabachnick LSF. Using Multivariate Statistics. Boston. 2013.

72. Preacher KJ, Hayes AF. Asymptotic and Resampling Strategies for Assessing and Comparing Indirect Effects in Multiple Mediator Models. *Behavior Research Methods*. 2008;40(3):879-891.
73. Baron RM, Kenny DA. The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1986;51(6):1173-1182.
74. Balcı Ş. Beliren yetişkinlik döneminde siber zorbalık ve siber mağduriyetin internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete ile ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2022.
75. Yılmaz E, Şahin YL, Haseski Hİ, Erol O. Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: Balıkesir ili Örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2014;4(1):133-144.
76. Çakır Ö, Ayas T, Horzum MB. An Investigation of University Student's İnternet and Game Addiction with Respect to Several Variables. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*. 2011;44 (2):95-117.
77. Tanrıverdi S. Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ile Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van. 2012.
78. Saruhan Y. Lise Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanımı ile Karakter Güçleri ve Akademik Başarı Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. 2019.
79. Büyükaşahin Çevik G, Çelikkaleli Ö. Ergenlerin Arkadaş Bağlılığı ve İnternet Bağımlılığının Cinsiyet, Ebeveyn Tutumu ve Anne-Baba Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2010;19(3):225-240.
80. Esen E, Siyez DM. Ergenlerde İnternet Bağımlılığını Yordayan Psiko-Sosyal Değişkenlerin İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 2011;4(36):127-138.
81. İkiz E, Asıcı E, Kaya Z, Sakary Ö. Problemlı İnternet Kullanımının Ailesel Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Güncel Psikiyatri ve Psikonörofarmakoloji Dergisi*. 2015;5(2):7-15.

82. Duman S. Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımı ile Akademik Başarı ve Ertelemeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya. 2016.
83. Babacan Gümüş A, Şıpkın S, Tuna A, Keskin G. Üniversite Öğrencilerinde Problemlı İnternet Kullanımı, Şiddet Eğilimi ve Bazı Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki. Tsk Koruyucu Hekimlik Bülteni. 2015;14(6):460-467.
84. Günüş S. İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Demografik Değişkenler İle İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van. 2009.
85. Günlü A. Ergenlerde İnternet ve Problemlı İnternet Kullanım Davranışının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir. 2017.
86. Günay O, Öztürk A, Arslantaş EE, Sevinç N. Erciyes Üniversitesi Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Depresyon Düzeyleri. Neurological Sciences. 2018;31:79-88.
87. Ni X, Yan H, Chen S, Liu Z. Factors Influencing Internet Addiciton in A Sample of Freshmen University Students in China. Cyberpsychol Behav. 2009; 12:327-330.
88. Yen YY, Yen CF, Chen CS, Wang PW, Chang YH, Ko CH. Social Anxiety in Online and Real-Life Interaction and Their Associated Factors. CyberPsychology, Behavior, and Social Networking. 2012;15(1):7–12.
89. Göldağ B. Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin İnternet Bağımlılık Düzeyleri ile Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Electronic turkish studies. 2017;12(11).
90. Akbal S. Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2018.
91. Bıyıklı İ. Yetişkin Bireylerde Depresyon ve Sosyal Kaygı Düzeyi ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2019.

92. Efe YS, Erdem E, Vural B. Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve İnternet Bağımlılığı. Bağımlılık Dergisi. 2021;22(4):465-473.
93. Altundağ Y. Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık ve Problemli İnternet Kullanımı İlişkisi. Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying. 2016;3(1):27-43.
94. Demir Ö, Seferoğlu SS. Bilgi Okuryazarlığı, İnternet Bağımlılığı, Sanal Aylaklık ve Çeşitli Diğer Değişkenlerin Sanal Zorbalık ile İlişkisinin İncelenmesi. Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying. 2016;3(1):1-26.
95. Çalışgan H. İlköğretim Öğrencilerin İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2013.
96. Summak ME. Sosyal Ağlarda Siber Mağduriyet Deneyimleri ve Sosyal Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi. 2019;7(16):851-869.
97. Çetin FH, Uçar HN, Ersoy SA, KILINÇ K, Güler HA, Türkoğlu S. Kaygı Bozukluğu Olan Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet: Kontrollü Bir Çalışma. Çukurova Medical Journal. 2019;44:133-139.
98. Martínez-Monteagudo MC, Delgado B, Inglés CJ, Escortell R. Cyberbullying and Social Anxiety: A Latent Class Analysis Among Spanish Adolescents. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020;17(2):406.

